

**KONINKLIJKE
VERENIGING
TER BEOEFENING
VAN DE
KRIJGSWETENSCHAP**

OPGERICHT 6 MEI 1865

Ereleden

Z.K.H. de Prins der Nederlanden

Z.E. Luitenant-Generaal b.d.

M. R. H. Calmeyer

Generaal-Majoor b.d. J. J. de Wolf

Generaal-Majoor b.d.

E. R. d'Engelbronner

Bestuur

Voorzitter

J. P. Verheijen, bgen inf

Vice-voorzitter

A. T. M. Oonincx, cdre KLu

Leden

G. C. Berkhof, bgen gn

A. D. G. M. Blomjous, maj cav

W. Kasteleyn, kol KLu

J. C. M. Knol, bgen inf

A. G. C. Kok, kol marns

W. H. van Riet, ktz

prof. dr. ir. J. J. C. Voorhoeve

Redacteur

W. Walthuis, bgen inf b.d.

Molenstraat 78,

4841 CG Prinsenbeek

Secretaris

W. F. Anthonijsz, ikol cav

Denijsstraat 135,

2551 HJ Den Haag

Penningmeester

drs. J. A. W. Rhoen, maj int

Het Koetshuis 14,

3902 RG Veenendaal,

gironrekening 7 88 28

MARS IN CATHEDRA

15 JAN

1 9 8 2

52

IN DIT NUMMER

Mededelingen van het bestuur:
Jaarverslag van de secretaris
— Bijeenkomsten te Schaars-
bergen en Den Haag op 17 en
18 september 1981 — Thema-
dag ter viering van het hon-
derdvijftigjarige bestaan van
de Militaire Spectator — Bij-
eenkomst te Den Haag, maan-
dag, 16 november 1981

1912

Wapenbeheersing: een blik
terug, voordracht door prof.
dr. A. van Staden, hoogleraar
aan de Rijksuniversiteit te Lei-
den

1914

Onderhandelen over kernwa-
pens. Mogelijkheden en be-
perkingen, voordracht door G.
C. Berkhof, brigadegeneraal
der genie, sous-chef opera-
tiën LAS

1919

Discussie

1925

©

MEDEDELINGEN VAN HET BESTUUR

Jaarverslag van de secretaris

Tijdens de Algemene Ledenvergadering, gehouden te 's-Gravenhage op 16 maart 1981, werden de af-tredende en herkiesbare bestuurs-leden bij acclamatie herkozen; voorts traden met instemming der leden tot het bestuur toe kolonel der genie (sindsdien bevorderd tot brigade-generaal) G. C. Berkhof en brigade-generaal der infanterie J. C. M. Knol. Bijaldien consti-tueerde zich het bestuur als volgt:

voorzitter:

J. P. Verheijen, bgen inf;

vice-voorzitter:

A. T. M. Ooninex, edre KLu;

leden: G. C. Berkhof, bgen gn; A. D. G. M. Blomjous, maj cav; W. Kasteleyn, kol KLu; J. C. M. Knol, bgen inf; A. G. C. Kok, kol marns; W. H. van Riet, ktz; prof. dr. ir. J. J. C. Voorhoeve;

redacteur:

W. Walthuis, bgen inf b.d.;

secretaris:

W. F. Anthonijsz, lkol cav;

penningmeester:

drs. J. W. A. M. Rhoen, kap int (sindsdien bevorderd tot majoor). De leden-/abonnementenadmini-stratie zal in handen blijven van de heer J. J. M. Nijman.

In de loop van het per 31 decem-ber 1981 geëindigde verenigings-jaar heeft de Koninklijke Vereni-ging voor haar leden, introducé(e)s en genodigden zeven bijeenkom-sten georganiseerd waar inleidin-

gen werden gehouden over onder-werpen die van belang mochten worden geacht in het kader van de doelstellingen.

Op 19 januari 1981 sprak in het Nederlands Congresgebouw te Den Haag de heer B. A. C. Dros-te, majoor van de Koninklijke luchtmacht, over het onderwerp „Luchtsteun aan landstrijdkrach-ten, direct of indirect?“.

Op 16 maart 1981 werd in het Ne-derlands Congresgebouw te Den Haag het onderwerp „De strijd onder water“ ingeleid door de heer C. H. E. Brainich von Brainich Felth, commandeur van de Koninklijke marine.

Op 18 mei 1981 verzorgde mr. M. P. Kramer, verbonden aan de NAVO te Brussel, in het Neder-lands Congresgebouw te Den Haag een inleiding over „De NAVO en de gevolgen van een on-derbreking van de olietoevoer“.

Op 10 juni 1981 leidde dr. H. Apel, Bundesminister für Verteidigung

der Bundesrepublik Deutschland, in het Nederlands Congresgebouw te Den Haag het onderwerp in „Ei-nigheid und Zusammenarbeit, Vor-aussetzung unserer Sicherheit“.

Op 17 september 1981 en op 18 september 1981 werd het onder-werp „Rapid Deployment Force“ in respectievelijk de Officersmess te Schaarsbergen en de Prinses Ju-lianakazerne te Den Haag bespro-ken door de heer R. Beers.

Op 16 november 1981 ten slotte verzorgden prof. dr. A. van Staden en G. C. Berkhof, brigadegeneraal der genie, gezamenlijk een inlei-ding over het onderwerp „Wapen-beheersing“.

De onderscheidene bijeenkomsten werden redelijk tot goed bezocht. In het bijzonder de inleiding van dr. Apel mocht zich in een zeer grote belangstelling verheugen, zeer tot voldoening van het be-stuur dat zich veel inspanningen had getroost om deze vooraan-staande politicus op het spreekge-stoelte der Koninklijke Vereniging te brengen. De talrijke positieve reacties en de uitgebreide aan-dacht die de publiciteitsmedia aan deze bijeenkomst hebben besteed, mogen terecht worden opgevat als een bewijs dat met deze presenta-tie een uitstekende greep werd ge-daan. Helaas moest andermaal worden vastgesteld dat zelfs deze inleider en zijn hoogst belangwek-kende onderwerp niet in staat zijn geweest ook de jongere leden in groten getale naar de bijeenkomst te trekken.

De organisatie van en de voorbe-reidingen op het honderdvijftigja-rige bestaan van de Militaire Spec-tator – die eveneens door de Koninklijke Vereniging wordt uitge-geven – alsmede in het bijzonder de activiteiten ter voorbereiding van de Themadag die zal worden gehouden op 29 januari 1982 ter viering van dat jubileum, hebben van het bestuur en met name van de hoofdredacteur zeer veel in-

MILITAIRE SPECTATOR

Maandelijks ontvangen de le-den de Militaire Spectator. Ten einde de toezending aan de leden die thans nog actief dienend officier van Land- of Luchtmacht zijn, ook na hun dienstverlating zeker te stel-len, wordt belanghebbenden verzocht de ledenadministra-tie van de Vereniging (Karel Doormanlaan 274, 2283 BB Rijwijk) in voorkomend geval ter zake in te lichten.

spanningen geëist. boven en behalve de gebruikelijke bemoeienissen ten behoeve van de vorennoemde inleidingen, de ledenwerving en het doen verschijnen van de beide periodieken Militaire Spectator en Mars in Cathedra. Mede door die gezamenlijke inspanningen, en niet in de laatste plaats dank zij de trouw van de kern van het ledenbestand, konden ook in het afgelopen vereni-

gingsjaar de plannen van het bestuur worden verwezenlijkt. Helaas moet daarbij worden geconstateerd dat het nog immer niet is mogen gelukken het aantal leden in aanzienlijke mate te doen stijgen, reden waarom het bestuur bij dezen gaarne een dringend beroep doet op een ieder die de Koninklijke Vereniging een goed hart toedraagt, de ledenwerving naar vermogen te helpen stimuleren.

W. F. ANTHONIJZ, secretaris

Bijeenkomst te Den Haag

*maandag
16 november 1981*

De *voorzitter* opent de bijeenkomst met een woord van welkom tot de verheugend vele leden en belangstellenden, die zijn gekomen om de inleidingen te beluisteren over het onderwerp „Wapenbeheersing“ dat weliswaar ogenschijnlijk duidelijk is doch vele voetangels en klemmen bevat die tot misverstanden kunnen leiden. In het bijzonder verwelkomt hij de bevelhebbers van land- en luchtmacht, alsmede lgen h.d. Von Balluseck wiens bemoeienissen met de MBFR-besprekingen hem met het onderwerp wel zeer vertrouwd hebben doen zijn.

Helaas ziet hij zich genoodzaakt de aangekondigde derde inleider, mr. K. de Vries, te excuseren aangezien diens partij alsnog beslag op hem heeft gelegd in verband met de diezelfde avond te houden Tweede-Kamervergadering over de regeringsverklaring. Hij spreekt de verwachting uit dat de kwaliteit van de discussie daaronder niet zal lijden. In ieder geval rekent hij op een compensatie door de beide andere inleiders: prof. Van Staden terugblik in de historie belooft interessant te worden, al heeft het begrip zelf geen lange geschiedenis achter zich, want Van Dale vermeldt in zijn uitgave van 1961 het woord nog niet eens. Brigade-generaal Berkhof, wel eens betiteld als de enige echte militaire wapenbeheersingsdeskundige, staat ongetwijfeld garant voor gedegen informatie over de mogelijkheden en beperkingen van de onderhandelingen over kernwapens.

Vervolgens verleent hij het woord aan de eerste inleider, prof. Van Staden.

Bijeenkomsten te Schaarsbergen en Den Haag op 17 en 18 september 1981

Ten gevolge van het niet tijdig beschikbaar zijn van de officieel goedgekeurde tekst van de gehouden inleidingen ziet de redacteur zich genoodzaakt het verslag van bovengenoemde bijeenkomsten en de aldaar gehouden inleidingen met de daarop gevolgde discussies

te reserveren voor het nummer van Mars in Cathedra dat op 15 april a.s. zal verschijnen.

Als consequentie wordt daarom in het thans voorliggende nummer afgeweken van de gebruikelijke procedure, en wordt nu het verslag van de op 16 november jl. gehouden bijeenkomst met inleidingen en discussie gepubliceerd. Voor deze, door een samenloop van omstandigheden veroorzaakte, ongewone gang van zaken moge bij dezen begrip worden verzocht.

Themadag ter viering van het honderdvijftigjarige bestaan van de Militaire Spectator

Ter viering van het feit dat op 29 januari 1832 het eerste nummer verscheen van de Militaire Spectator, het maandblad dat thans eveneens wordt uitgegeven door de Koninklijke Vereniging ter Beoefening van de Krijgswetenschap, organiseert de vereniging op 29 januari 1982 een bijzondere bijeenkomst in het Nederlands Congresgebouw te Den Haag. Voor het programma van deze themadag, waar inleidingen worden

gehouden over het thema „Defensie en de media“, zij verwezen naar het kortelings verschenen januari-nummer van het jubilerende maandblad de Militaire Spectator. In het bijzonder moge worden herinnerd aan het voorkeursrecht der leden, aanwezig te kunnen zijn op deze bijeenkomst mits daartoe tijdig de wens wordt kenbaar gemaakt aan de secretaris. Aangezien behalve een aantal autoriteiten ook de persvertegenwoordigers zijn uitgenodigd, mag worden verwacht dat het aantal beschikbare plaatsen beperkt zal zijn zodat „contingentering“ noodzakelijk zal blijken. Derhalve zorg men voor tijdige aanmelding.

Wapenbeheersing: een blik terug

prof. dr. A. van Staden

hoogleraar aan de Rijksuniversiteit te Leiden

Ruim twintig jaar geleden schreef de in Hongarije geboren Amerikaanse kernfysicus Edward Teller dat, historisch gezien, de relatie tussen wapenbeheersing en vrede twijfelachtig schijnt. Wijd verbreid is de overtuiging dat het uitbreken van de Eerste Wereldoorlog werd veroorzaakt door de bewapeningswedloop die eraan voorafging.

Er is zeker bewijsmateriaal voorhanden om deze stelling te ondersteunen. Aan de andere kant – zo gaat Teller verder – staat het vrijwel vast dat de Tweede Wereldoorlog een produkt is van de ongebreidelde ontwapeningswedloop in de jaren 30.¹ Ruim twee jaar geleden sprak Henry Kissinger in de Senaatscommissie voor de buitenlandse betrekkingen tijdens de behandeling van het SALT-II-verdrag in dezelfde geest:

As a historian I am conscious of the lessons of World War II when a global war resulted because the democracies disdained to maintain the balance of power. But equally we must not forget the tragedy of World War I: when disaster resulted even with the existence of a balance of power because technology and rivalry outran the control of statesmen.²

Wie lessen uit de geschiedenis probeert te trekken, moet beseffen zich in een mijnenveld te begeven. Immers, bijna elke uitspraak over de internationale politiek is wel met een los voorbeeld uit de geschiedenis aannemelijk te maken

¹ E. Teller – The feasibility of arms control. *Daedalus* (1960)781.

² *Statement of the Honorable Henry A. Kissinger with respect to the Treaty on Strategic Arms Limitation*, before the Committee on Foreign Relations of the U.S. Senate (1979)(31 juli)2.

en tegelijk te weerleggen. Toch zijn wij bij het interpreteren van belangrijke eigentijdse verschijnselen gedwongen gebruik te maken van historische analogieën, hoe onvolmaakt deze soms ook zijn. Daarbij mogen wij echter nooit het wijze woord vergeten van de beroemde 19e-eeuwse Zwitserse cultuurhistoricus, Jacob Burckhardt, dat men de geschiedenis niet beoefent om „klug für einmal“ te worden, doch „weise für immer“. Zonder uiteraard te willen beweren de eeuwige wijsheid in pacht te hebben, meen ik dat men uit de moderne geschiedenis de volgende, voor de huidige internationale veiligheidssituatie relevante conclusie mag trekken: het machtsevenwicht is weliswaar een noodzakelijke, maar nog geen voldoende voorwaarde tot het verzekeren van de vrede. Met andere woorden: zonder de aanwezigheid van een machtsevenwicht op langere termijn geen blijvende vrede; dat evenwicht alleen biedt echter

Prof. dr. A. van Staden is geboren in 1942. Studie politieke en sociale wetenschappen aan de Universiteit van Amsterdam. Promotie 1974. Sinds 1971 verbonden aan de interfacultaire vakgroep Politieke wetenschappen aan de RU Leiden, alwaar 1977: bijzonder hoogleraar in de diplomatieke geschiedenis, en 1980: hoogleraar in de leer der internationale betrekkingen. Publiceerde, deels als co-auteur, een aantal boeken over binnen- en buitenlandse politiek en de diplomatieke geschiedenis, alsmede artikelen in binnen- en buitenlandse tijdschriften, vooral over Nederlands buitenlandse politiek en internationale veiligheidsproblemen. Prof. Van Staden is lid van de Adviescommissie inzake Vraagstukken van ontwapening en internationale veiligheid en vrede (mfn. van buitenlandse zaken) en bestuurslid van het NIVV. Hij verzorgt tevens het onderwijs in de Internationale betrekkingen aan de HKS.

evenmin een garantie dat de vrede bewaard blijft. Zeker onder de huidige omstandigheden geldt de paradox dat het machtsevenwicht slechts dan stabiliserend, oorlogsvoorkomend, kan werken indien het eerst zelf stabiel is gemaakt. Hoe? Door maatregelen op het terrein van wapenbeheersing.

Maar als men de term wapenbeheersing in de mond neemt, waarover heeft men het dan eigenlijk? Hoewel het begrip pas omstreeks 1960 goed is doorgebroken in het wetenschappelijke en politieke spraakgebruik en — overigens terecht — sterk wordt geassocieerd met het nucleaire tijdperk, is wapenbeheersing als staatspraktijk in feite bijzonder oud.

Schoolvoorbeelden van een wapenbeheersing-„avant la lettre” zijn: de Engels-Amerikaanse overeenkomst van 1817 inzake een beperkte demilitarisering van de Grote Noordamerikaanse Meren; het verbod op het gebruik van dum-dumkogels, ingesteld bij de eerste Haagse Vredesconferentie van 1899; en het zogenaamde Gasprotocol van 1925, dat — zoals bekend — het als eerste gebruiken van chemische en trouwens ook bacteriologische wapens heeft verboden.

Deze historische voorbeelden geven ons reeds enig idee omtrent de richting waarin men de inhoud van het begrip wapenbeheersing moet zoeken. Het is echter verre van gemakkelijk tot een aanvaardbare definitie te komen. Sommigen omschrijven wapenbeheersing heel ruim als alle vormen van militaire samenwerking tussen potentiële vijanden.³ In de Ontwapeningsnota die de Nederlandse regering in 1974 het licht deed zien, wordt in dit verband gesproken over

*... maatregelen, welke beogen de risico's van de bestaande bewapeningssituatie althans aan banden te leggen en nieuwe risico's te voorkomen.*⁴

Zelf geef ik de voorkeur aan een wat scherpere definitie. Onder wapenbeheersing versta ik dan het totale complex van maatregelen tot regule-

³ T. C. Schelling en M. H. Halperin — *Strategy and arms control*. The Twentieth Century Fund, New York (1961)2.

⁴ Nota Ontwapening en veiligheid. *Bijl. Hand. Tweede Kamer* (1974-1975)(13.461)48

ring, dat wil zeggen het aan bepaalde regels binden van de ontwikkeling en de productie, de opstelling en het (mogelijk) gebruik, alsmede de eventuele overdracht van wapens, wapensystemen of onderdelen daarvan. Bij wijze van toelichting merk ik nog op dat de maatregelen, waarover in deze omschrijving wordt gesproken, niet noodzakelijk tweezijdig behoeven te zijn en dat de regels uit dezelfde definitie ook ongeschreven regels kunnen zijn.

Met wapenbeheersing worden drie verschillende doeleinden nagestreefd. In de eerste plaats zijn maatregelen tot regulering van de bewapening gericht op verkleining van de oorlogskansen. Daarbij wordt zowel rekening gehouden met de mogelijkheid dat een agressor de oorlog weloverwogen begint na een rationele afweging van baten en lasten, als met de mogelijkheid dat de oorlog voortkomt uit misverstand of misrekening en/of onvoldoend vermogen tot beheersing van internationale crises. Het aanleggen van de zogenaamde „hot line”, vrij snel na de Cuba-crisis van 1962, is een voorbeeld van een wapenbeheersingsmaatregel die verwijst naar het laatste oorlogsscenario. Daarentegen heeft het ABM-verdrag van 1972, en in het algemeen de creatie en instandhouding van een geloofwaardig nucleair vergeldingsvermogen, betrekking op het eerste oorlogstype. Ten tweede probeert men langs de weg van wapenbeheersing de oorlog, mocht deze toch onverhoopt uitbreken, in zijn duur en zijn gevolgen voor strijders en burgers zoveel mogelijk te beperken. Het terrein van het humanitaire oorlogsrecht, dat regels stelt ten aanzien van het voorkomen van nodeloos leed in oorlogssituaties, is dus op te vatten als een onderdeel van wapenbeheersing. Het derde en laatste doel dat wordt nagestreefd, is het verlagen van de kosten die met de oorlogsvoorbereiding gepaard gaan.

Nu doet zich het probleem voor dat deze doeleinden lang niet altijd verenigbaar zijn. Er is een oude waarheid die zegt dat hoe minder verschrikkelijk men de oorlog maakt, des te groter de kans wordt dat deze zal uitbreken.

Een „counter force”-doctrine, als beleid voor het

aangeven van doelwitten bij de tegenstander, verdient – uit menselijk standpunt bekeken – op het eerste gezicht de voorkeur boven een „counter city“-doctrine. Het vermogen tot het uit handen slaan van de wapens van de tegenstander kan immers in een acute crisissituatie een uitnodiging voor pre-emptive ingrijpen betekenen en dus in hoge mate oorlogsbevorderend werken. Hier tekent zich het dilemma af van de keuze tussen een kleinere kans op een volstrekt weezinwekkende oorlog en een grotere kans op een iets minder weezinwekkende oorlog. Ook valt niet moeilijk in te zien dat het doel van oorlogsvoorkoming op gespannen voet kan staan met het streven naar vermindering van het defensiebudget. Noodzakelijke maatregelen, bedoeld om de onkwetsbaarheid van zware, te land opgestelde raketten te verminderen althans op peil te houden, zijn uitermate kostbaar. Hetzelfde geldt voor een beleid dat is gericht op het terugdringen van de rol van kernwapens, welk beleid men alleen op verantwoorde wijze kan realiseren door versterking van de conventionele strijdkrachten.

U hebt intussen allang begrepen dat men het streven naar wapenbeheersing niet mag verwarren met het streven naar ontwapening of wapenvermindering. Deze begrippen dekken elkaar niet. Wapenbeheersing kan, al naar gelang de verhoudingen die men aantreft, wapenvermindering insluiten, maar noodzakelijk is dat niet. Zelfs is het denkbaar dat het belang van wapenbeheersing vordert dat men besluit tot uitbreiding van de bewapening in plaats van omgekeerd.

Men denke zich bijvoorbeeld de situatie in waarin twee partijen wel over een „first strike“-maar niet over een „second strike“-vermogen beschikken. Zo'n situatie is inherent labiel, want zij maakt agressie lonend, zij stelt een premie op haast. Om deze situatie te stabiliseren kan het nodig zijn de bewapening van partijen op te voeren.

Worden de begrippen wapenbeheersing en ont-

wapening qua betekenis vaak ten onrechte door elkaar gehaald, soms wordt evenzeer ten onrechte een *tegenstelling* gesuggereerd tussen wapenbeheersing en militaire veiligheid. Deze tegenstelling is vals, omdat wapenbeheersing en veiligheid twee kanten van dezelfde medaille zijn. Wapenbeheersing vooronderstelt namelijk de aanwezigheid van veiligheidsinterdependentie: zij berust op de gedachte dat conflictpartijen behalve tegengestelde ook gemeenschappelijke belangen hebben. In deze conceptie is geen plaats voor een streven naar absolute veiligheid, want absolute veiligheid voor de ene partij betekent absolute onveiligheid voor de andere. Ik moet u hier andermaal wijzen op een paradox: een gevoel van onveiligheid bij de een vormt een gegronde reden tot bedreiging voor de ander.

De nadruk moet erop worden gelegd dat wapenbeheersing als conceptie van veiligheid is uitgewerkt om de nucleaire afschrikking goed te laten werken. Zonder afschrikking geen wapenbeheersing. Het is dan ook volkomen begrijpelijk dat degenen die fundamenteel afwijzend staan tegenover het vigerende afschrikkingstelsel als basis voor een verantwoorde veiligheidspolitiek, ook wapenbeheersing afwijzen, aangezien in hun visie wapenbeheersing juist leidt tot besteding en legitimering van de als verfoeilijk beschouwde afschrikking, de burgers ook een vals gevoel van veiligheid bezorgt en de aandacht bovendien afleidt van echte ontwapening.

Dat in de afgelopen twee decennia het ijveren voor ontwapening inderdaad is overschaduwed door het streven naar wapenbeheersing, heeft een aantal oorzaken.⁵ Ik noem er twee. In de eerste plaats is de nogal opvallende opkomst van wapenbeheersing op de agenda van het diplomatieke overleg toe te schrijven aan het uitblijven van enig resultaat op het gebied van ontwapening. Resultaten vielen ook in de toekomst niet te verwachten zolang de voorstanders van ontwapening zich hardnekkig bleven vastbijten in het volstrekt onhaalbare doel van algehele en

⁵ Zie hiervoor o.a. het NIVV-rapport *Wapenbeheersing en Europese veiligheid*. Den Haag (1981)3 e.v.

volledige ontwapening, zoals nog bevestigd in de zogenaamde Zorin-McCloyverklaring van september 1961. De tweede door mij te noemen oorzaak heeft betrekking op de acute vrees voor een verrassingsaanval ruim twintig jaar geleden wegens het ontbreken van een wederzijds, verzekerd vergeldingsvermogen. Dat maakte het stabiliseren van de afschrikingsrelatie tussen de Verenigde Staten en de Sovjet-Unie tot een urgente, gebiedende eis.

De oogst aan wapenbeheersingsakkoorden is in kwantitatieve zin zeker niet te verwaarlozen. Sinds de ondertekening van het Zuidpoolverdrag in 1959 – het eerste wapenbeheersingsakkoord na de Tweede Wereldoorlog – zijn circa vijftien overeenkomsten over uiteenlopende zaken gesloten, waarbij de partijen overigens niet steeds dezelfde zijn. Het schijnt evenwel tot de goede toon te zijn gaan behoren zich misprijzend over de intrinsieke betekenis van deze overeenkomsten uit te laten en hun belang voor de veiligheid in de wereld te kleineren.

Er is, wat dat betreft, gesproken en geschreven over het administreren van de wapenwedloop en het codificeren van bestaande internationale krachtsverhoudingen. Sommigen zijn zelfs van mening dat wapenbeheersing averechts heeft gewerkt en de wereld nog onveiliger heeft gemaakt. Zo schreef bijvoorbeeld Marek Thee in een artikel in de „Journal of Peace Research“:

*... arms control, as it has been implemented since the beginning of the sixties, and reflected in a number of multilateral and bilateral U.S.-Soviet accords, has not served the cause of disarmament. It has not halted the arms race, but rather, impelled its course.*⁶

Thee meent dat wapenbeheersing het symbool is geworden van een praktijk die veiligheid tot stand wil brengen, niet op basis van minder maar op basis van meer wapens. Soortgelijke geluiden worden ook ten gehore gebracht in het jongste SIPRI-jaarboek. Daar heet het dat de

⁶ M. Thee – Arms control: The retreat from disarmament: The record to date and the search for alternatives. *J. Peace Res.* (1977)(2)95-96.

beste kans op succes in echte wapenbeheersing – het Stockholmse instituut is van oordeel dat tot dusverre bereikte overeenkomsten daarvoor niet kunnen doorgaan – is gelegen in het radicaal breken met het idee van de stabiele afschrikking en het leggen van – wat het noemt – zowel een morele als een praktische grondslag voor nucleaire ontwapening.⁷

Wat valt er naar aanleiding van dergelijke standpunten en klachten te zeggen? Het is waar dat de betekenis van sommige wapenbeheersingsakkoorden beperkt is, omdat zij betrekking hebben op zaken die partijen waarschijnlijk toch niet van plan waren uit te voeren of die slechts hun veiligheidsbelangen aan de rand raken. Ik denk daarbij met name aan het al door mij genoemde verdrag dat voorziet in de militarisering van het Zuidpoolgebied, het verdrag inzake het verkennen en het gebruiken van de kosmische ruimte (1967) en het verdrag dat een verbod stelt op het plaatsen van kernwapens en andere massavernietigingswapens op de zeebodem (1971). Het is ook waar dat potentieel wél belangrijke overeenkomsten, bijvoorbeeld het non-proliferatieverdrag van 1968, niet datgene hebben gebracht wat velen bij de ondertekening daarvan hadden gehoopt: al dienen wij goed te beseffen dat zonder deze verdragen de veiligheidssituatie in de wereld wellicht (nog) slechter zou zijn geweest.

Het is verder te betreuren dat het wapenbeheersingsstreven tot zover weinig vat heeft kunnen krijgen op de steeds belangrijker geworden kwalitatieve wapenwedloop. Het is evenzeer te betreuren dat het SALT-II-verdrag niet door de Amerikaanse Senaat is geratificeerd. Overigens vind ik het wel merkwaardig dat degenen in Nederland die zich aanvankelijk schamper en laatlunkend over de waarde van dat akkoord uitlieten, later over een ramp begonnen te spreken toen goedkeuring in de VS onmogelijk bleek. Ik zeg het in alle duidelijkheid: de ervaringen die in de afgelopen twintig jaar met wapenbe-

⁷ *World armaments and disarmaments: SIPRI Yearbook 1981*. Taylor & Francis, Londen (1981)62.

heersing zijn opgedaan. brengen ieder weldenkend mens niet in een jubelstemming. Maar ik verbaas mij geenszins daarover. Nog afgezien van het nog steeds voortwoekerende wantrouwen tussen staten, de druk van belangengroepen en de moeilijke beheersbaarheid van de militair-technologische ontwikkeling, stelt het vraagstuk waarom het gaat ons voor formidabele problemen. Hoe vindt men waterdichte formules die paal en perk stellen aan kwalitatieve verfijningen en verbeteringen van wapensystemen, afspraken ook die rekening houden met de omstandigheid dat deze wapensystemen in verschillende operatietonelen verschillende taken kunnen uitvoeren?

Laten wij ons desondanks niet ontmoedigen en ertegen waken het (spreekwoordelijke) kind met het badwater weg te gooien. Wapenbeheersing biedt geen ideale oplossingen, maar zij heeft — anders dan het ontwapeningsstreven — in elk geval nog iets opgeleverd. Wij hebben een kernstopverdrag dat ons bovengrondse milieu vrijwaart van nucleaire besmetting en wij hebben een ABM-verdrag dat een geldverslindende en zinloze wedloop in antiballistische raketstelsels heeft kunnen voorkomen.

Polemologen zien zichzelf graag als een soort geneesheer-directeur van de samenleving. Zoals eens de mensheid is bevrijd van het kwaad van de pest, zo hopen zij ook de gesel van de oorlog uit de wereld te drijven. Ik trek deze vergelijking tussen de geneeskunde en het vredesonderzoek door en spreek uit dat evenmin als het uitblijven van klinkende resultaten op het gebied van kankeronderzoek na 1945 voor ons een reden mag zijn dat onderzoek maar stop te zetten, het uit-

blijven van aanzienlijke vorderingen met wapenbeheersing ons ertoe mag brengen onze inspanningen terzake te staken. Helaas hebben vele ongeduldige mensen hun troost en toevlucht gezocht in alternatieve geneeswijzen, helaas omhelzen thans ook talloze goedwillende burgers volstrekt ondoordachte veiligheidsconcepties, die onze overlevingskansen nauwelijks zullen vergroten maar onze vrijheid op termijn wel in gevaar kunnen brengen.

Ter afsluiting van mijn inleiding en als bijdrage voor de discussie wil ik nog enkele opmerkingen maken over het komende wapenbeheersings-overleg tussen de VS en de USSR. De combinatie van de steeds toenemende richtnauwkeurigheid van de centrale wapensystemen enerzijds en van de praktische onoplosbaarheid van het vraagstuk van de kwetsbaarheid van de te land opgestelde ECBM's anderzijds, vormt naar mijn mening de grootste bedreiging van de stabiliteit in de strategische relatie tussen de beide supermogendheden. Ik sluit mij dan ook gaarne aan bij mensen als Herbert Scoville en William Colby, die — uiteraard op basis van wederkerigheid — een drastische vermindering, ja zelfs een totale ontmanteling van de intercontinentale raketten te land hebben bepleit. Wat betreft de besprekingen over de TNF-systemen in en rond Europa vraag ik mij af of wij de zogenaamde nuloptie als hoogste ideaal moeten beschouwen, tenminste als wij prijs stellen op duidelijke koppeling tussen het Europese en het Noord Amerikaanse operatietoneel waar over de veiligheid wordt beslist, en als wij dus willen voorkomen dat een eventuele kernoorlog beperkt blijft tot ons werelddeel.

Onderhandelen over kernwapens

Mogelijkheden en beperkingen

G. C. Berkhof

brigade-generaal der genie, sous-chef operatiën LAS

Men heeft in West-Europa – en zeker in ons land niet het minst – nogal wat kritiek op de gang van zaken bij de onderhandelingen over de beperking van de strategische kernwapens, SALT, en dan wel vooral op de Amerikaanse opstelling daarbij. Deze kritiek spitst zich vooral toe op drie aspecten.

Geen wezenlijke reductie van de bewapening

Algemeen wordt wel als bezwaar aangevoerd dat, ondanks de besprekingen en de gesloten verdragen, het bewapeningsniveau niet werkelijk is verminderd. Sommigen menen zelfs dat de kernwapenwedloop door het onderhandelingsproces juist wordt verhevigd. Zo wijzen zij op de beslissing van president Nixon in het begin van de jaren '70, de Trident-onderzeeboot te ontwikkelen – een wapensysteem overigens dat de Amerikaanse marine in die tijd te duur vond – en ook op de beslissing van president Carter in 1979, de zware ICBM, de MX, te produceren.

Nu kan inderdaad niet worden ontkend dat aan deze beslissingen – en zeker gezien het tijdstip daarvan – binnenlands-politieke motieven ten grondslag lagen en dat zij vrijwel zeker ook tot doel hadden maar op voorhand de kritiek weg te nemen die op de verdragen kon worden ver-

wacht. Alhoewel dit verwijt niet onredelijk lijkt, komt het mij toch gewenst voor drie kanttekeningen te plaatsen.

Zo moet allereerst worden gewezen op de plaats die wapenbeheersingsonderhandelingen spelen in het totale kader van de betrekkingen tussen de beide grote mogendheden. Want ook al zouden wij het graag anders zien, de realiteit gebiedt toch te zeggen dat er tussen Oost en West belangentegenstellingen bestaan. Deze zijn historisch gegroeid en uiteten zich niet alleen op het politieke, economische en culturele vlak, maar uiteraard ook op het gebied van de bewapening. Bij de wapenbeheersingsonderhandelingen gaat het daarom niet om twee partijen die koste wat het kost van hun bewapening af willen, maar integendeel juist om partijen die erop uit zijn hun machtspositie te consolideren, of in bepaalde gevallen zelfs uit te breiden. Waarom dan toch onderhandelen, zult u vragen. Het komt mij voor dat twee motieven een rol spelen: het gezamenlijke belang een kernwapenoorlog te vermijden en, zij het vermoedelijk in wat mindere mate, het eveneens gezamenlijke belang de kosten binnen de perken te houden. Inderdaad lijken de onderhandelingen ertoe te kunnen bijdragen een kernwapenoorlog te voorkomen. Bij de onderhandelingen, maar vooral ook bij de regelmatig terugkerende bijeenkomsten van de deskundigen van de „Standing Consultative Commission”, kunnen immers de ontwikkelingen in de bewapening zichtbaarder en daarom ook beter voorspelbaar worden gemaakt, hetgeen althans een deel van de argwaan over elkaars motieven zal kunnen wegnemen. Dat dit niet van belang is ontbloomt, lijkt mij duidelijk.

Bgen der genie G. C. Berkhof werd geboren in 1933 te Utrecht. KMA-promotie 1955. HKS 1967-1969. Vervulde na de studie aan de HKS functies bij het Commando Opleidingen en de Staf van de 4e Divisie. Was tot 1977 C-41 Geniebataljon. Was enkele jaren werkzaam bij de Defensiestaf, afd. Plannen. Sedert 1 mei 1981 Sous-chef Operatiën van de LAS/BLS.

Minder duidelijk is het overigens in hoeverre de kostenfactor een rol speelt. Het mag dan wel een belangrijk motief aan Amerikaanse kant zijn geweest om de onderhandelingen te beginnen, maar in hoeverre dat nu nog zo is en in hoeverre kosten ooit aan Russische zijde een belangrijke rol speelden, is aanzienlijk minder evident. Wat is namelijk het geval? Na het midden van de jaren '60, toen duidelijk werd dat de Sovjet-Unie op het gebied van de strategische kernwapens met een grootscheeps inhaalprogramma bezig was, stonden de Amerikanen voor een dilemma. De oorlog in Vietnam vergde steeds grotere bedragen, zodat het niet eenvoudig zou zijn ook nog extra fondsen voor de verbetering van de strategische kernmacht toegewezen te krijgen. Bovendien meende men dat, gezien de grootte van de wederzijdse arsenalen, een verder opvoeren van het aantal inzetmiddelen eigenlijk niet zoveel zin zou hebben. Elke inspanning van Amerikaanse kant, zo dacht men, zou immers vroeg of laat weer door de Sovjet-Unie ongedaan worden gemaakt, waardoor telkenmale een evenwicht zou ontstaan op een hoger bewapeningsniveau. Beter leek het daarom de Sovjet-Unie een gelijkwaardige status te gunnen. Zou een zeker evenwicht zijn bereikt, dan zou de terughoudendheid van Amerikaanse kant vermoedelijk wel worden gevolgd door een soortgelijk handelen aan Sovjetrussische zijde. Door dan wapenbeheersingsvoorstellen te initiëren, zou de wederzijdse terughoudendheid wellicht zelfs kunnen resulteren in een evenwicht met een aan beide zijden lager niveau van bewapening.

Degenen die de ontwikkelingen in de kernbewapening in de jaren '70 nauwlettend hebben gevolgd, weten dat deze hooggespannen verwachtingen niet zijn uitgekomen en dat terughoudendheid van Amerikaanse kant niet is gevolgd door een soortgelijk handelen van de kant van de Sovjet-Unie. Dat is niet het geval gebleken bij de zogenaamde strategische kernwapens, waar de Sovjet-Unie vijf nieuwe inzetmiddelen introduceerde tegen één aan Amerikaanse kant, het is evenmin het geval bij de kernwapens met een

kleiner dan intercontinentaal bereik. Daar voerde de Sovjet-Unie na het midden van de jaren '70 vijftien nieuwe wapensystemen in, tegen drie aan Westerse kant. Neen, helaas kan uit niets worden afgeleid dat de Westerse terughoudendheid enig resultaat heeft opgeleverd. Dat is ook niet het geval met voorstellen die een drastische vermindering van de kernbewapening beoogden. Het voorstel van de Amerikaanse minister Vance in maart 1977, dat voorzag in een aanmerkelijke verlaging van de wederzijds arsenalen, werd door de Russische leiders bruusk afgewezen; zij weigerden zelfs erover te praten.

Dat alles overziende zal het duidelijk zijn dat de argumenten van de vredesbewegingen dat alleen eenzijdige stappen de „wapenwedloop” kunnen doorbreken, mij niet erg aanspreken. De Westerse staat van dienst op dit gebied is immers aanzienlijk groter en van analoge acties door de Sovjet-Unie is tot nu toe niets te bespeuren. Dat geldt overigens niet alleen voor de kernbewapening, doch ook voor de chemische, biologische en conventionele wapens. Omdat dat soort wapens buiten het bestek van mijn inleiding valt zal ik mij beperken tot enkele voorbeelden. Zo heeft de eenzijdige beslissing van president Nixon aan het einde van de jaren '60, voorlopig af te zien van de produktie van nieuwe chemische wapens, niet tot gevolg gehad dat de belangstelling van de Sovjet-Unie voor dat soort wapens is verminderd. Eerder kon van het tegendeel worden gesproken en helaas moet ook worden geconstateerd dat de besprekingen daarover, ondanks jarenlange onderhandelingen, nog niets concreets hebben opgeleverd. De voorsprong van de Sovjet-Unie op dat gebied is dan ook toegenomen en het zal uiterst moeilijk zijn deze voorsprong uitsluitend door onderhandelingen teniet te doen. Dat de Sovjet-Unie zich daarentegen toeschietelijker heeft betoond als het erom ging tijd te winnen, of een Amerikaanse voorsprong te neutraliseren, moge blijken uit het verdrag over de biologische wapens. Ook daar was sprake van een eerste stap aan Amerikaanse kant, omdat president Nixon in 1969 be-

sloot onderzoek en produktie stop te zetten. In tegenstelling tot de chemische bewapening hadden de Amerikanen zich echter op dit gebied een niet geringe voorsprong weten te verwerven, overigens wel door amnestie te verlenen aan Japanse onderzoekers die in de Tweede Wereldoorlog grootscheepse experimenten hadden uitgevoerd.

Nog een enkel voorbeeld: de antiraketwapensystemen. Toen in 1964 de Sovjet-Unie als eerste antiraketwapens om Leningrad opstelde, ontstond in de Verenigde Staten een discussie of dat soort wapens nu wel of niet moest worden ingevoerd. Het ging bij die discussie zowel om de strategische implicaties als natuurlijk ook om de hoge kosten die eraan waren verbonden. Bij het begin van de SALT aan het einde van de jaren '60 weigerde de Sovjet-Unie over antiraketwapens te praten. Zij toonde pas belangstelling toen de Verenigde Staten het besluit namen het wapensysteem „Sprint” te produceren en op te stellen. Dat wapensysteem werd toen algemeen effectiever geacht dan de Galosh wapensystemen die de Sovjet-Unie om Leningrad en later ook om Moskou had opgesteld. Het kan haast geen toeval zijn, dat eerst na een feitelijke inspanning van Amerikaanse kant, de Sovjet-Unie bereid bleek in 1972 tot een overeenkomst te komen. Het kan evenmin een toeval worden genoemd dat dezelfde gang van zaken zich weer voordeed bij de SS-20, zij het dat wij het resultaat van de onderhandelingen daarover natuurlijk nog moeten afwachten.

Dit punt afsluitende zou ik willen opmerken dat uit niets is gebleken dat de Sovjet-Unie gevoelig is voor eenzijdige stappen aan Westerse kant. Het door de vredesbewegingen gehanteerde voorbeeld, van de door Chroestsjov bevolen terugtrekking van Russische tanks bij de confrontatie om Berlijn, is namelijk een typisch „non-voorbeeld”; zeker als wij de vraag stellen wie nu eigenlijk begon met het maken van de problemen. De realiteit gebiedt daarom te erkennen dat van wapenbeheersingsonderhandelingen niet al te hoge verwachtingen mogen worden ge-

koesterd. Doordat de Sovjet-Unie onderhandelt op basis van het overigens niet onrealistische „voor-wat-hoort-wat”-principe, zullen wij onze veiligheidsproblemen zeker niet alleen door onderhandelen kunnen oplossen en zullen eenzijdige stappen het proces alleen maar kunnen vertragen. Wapenbeheersing is belangrijk, maar het is zeker geen panacee. Het is ermee als met ouder worden: niet erg opwekkend, maar redelijke alternatieven zijn er niet.

De ratificatie van het SALT-II-verdrag

Behalve degenen die menen dat van wapenbeheersingsonderhandelingen weinig resultaat valt te verwachten, zijn er anderen die zijn teleurgesteld dat de Amerikaanse Senaat de SALT-II-verdragen niet heeft geratificeerd; daardoor is naar hun mening een volledig nieuwe situatie ontstaan.

Om twee redenen getuigt deze kritiek van weinig inzicht in de gang van zaken. Ten eerste dient de Amerikaanse regering zich aan de bepalingen van een gesloten akkoord te houden zolang nog geen formele stemming in de Senaat heeft plaatsgevonden. Een dergelijke formele stemming geschiedt veelal op verzoek van de regering en zeker niet in de eerste plaats op instigatie van de Senaat. Een nieuwe situatie ontstaat pas als het akkoord formeel in stemming wordt gebracht en dan door de Senaat wordt verworpen en dat is, zoals iedereen weet, nog niet gebeurd. Het wel gehoorde argument dat deze of gene beslissing niet kan worden genomen omdat de Senaat SALT II niet heeft geratificeerd, doet daarom wat vreemd aan, zeker als men weet dat dit argument niet werd gehanteerd bij het verdrag over de vreedzame kernexplosies en het verdrag over de gedeeltelijke beperking van kernproeven, de „partial testban treaty”, waarvoor al jaren dezelfde situatie geldt.

Daarbij komt, dat door hen die deze kritiek uiten zelden een beschouwing wordt gewijd aan de vraag *waarom* er in de Senaat geen meerderheid voor ratificatie van het verdrag is te vinden. Toch is dat — behalve natuurlijk voor degenen

die om allerlei redenen in de Verenigde Staten de bron van alle ellende zien — niet van belang ontbloomt. Het zijn namelijk in de Senaat zeker niet alleen de haviken die daar de toon aangeven, maar eerder mensen met een grote kennis van zaken en met een serieuze belangstelling voor veiligheidsvraagstukken. Ik zal mij bij de kritiek die in de Amerikaanse Senaat leeft, beperken tot drie aspecten. Ten eerste de kwestie van de Backfirebommenwerper. Men betreurt het dat deze bommenwerper, gezien het afstands bereik, niet in de bepalingen is opgenomen en vindt de verklaring die partijleider Brezjnef op verzoek van president Carter gaf, namelijk dat dit vliegtuig „alleen voor perifere missies” — lees: tegen West-Europa en China — zal worden gebruikt, niet alleen strikt onvoldoende maar bovendien schadelijk voor de strategische eenheid van het bondgenootschap. Het komt mij voor dat wij als West-Europeanen deze kritiek alleen maar kunnen delen.

Een tweede punt van zorg was de in het verdrag en protocol opgenomen definitie van kruisvluchtwapens. Door kruisvluchtwapens met een bereik van 600 km vrij te laten — de Sovjet-Unie heeft daarvan ettelijke modellen in de bewapening — en tevens te bepalen dat het hier gaat om wapendragers of „weapon-carrying vehicles”, werd niet alleen de Sovjet-Unie een eenzijdig voordeel verschaft, maar werd door het verdrag ook de conventionele variant aan banden gelegd. Degenen die, met mij, de Westerse afhankelijkheid van kernwapens door concrete maatregelen willen verminderen, zullen dit laatste punt zeker betreuen.

Het derde punt, en een waartegen in de Amerikaanse Senaat vermoedelijk de grootste bezwaren bestonden, was de omstandigheid dat het de Amerikaanse onderhandelaars niet was gelukt een reductie te bewerkstelligen van het aantal zware ICBM's van de Sovjet-Unie. Deze ICBM's van het type SS-18, elk uitgerust met 6 tot 10 onafhankelijke richtbare ladingen met een explosief vermogen van ongeveer 600 kiloton, worden in snel tempo van nieuwe, trefzekerder, geleidingssystemen voorzien. Zodra dat

programma is voltooid — naar verwachting zal dat in 1983 zijn beslag hebben gekregen — vormen de SS-18's een ernstige bedreiging voor de Amerikaanse Minutemanraketten: in theorie kan dan namelijk met een relatief gering aantal raketten ongeveer 90% van de Amerikaanse ICBM's worden uitgeschakeld.

Dat de Sovjet-Unie in een conflict een dergelijke grootscheepse aanval zou beginnen, komt mij overigens niet zo waarschijnlijk voor: de risico's van inzet van de resterende Amerikaanse wapens lijken mij namelijk te groot. De eenzijdige kwetsbaarheid van de Minutemans heeft echter wel andere gevolgen en dan vooral voor de veiligheid van West-Europa. Als tegenwicht tegen de toenemende dreiging van de nucleaire middellange-afstandswapens van de Sovjet-Unie waren namelijk in het midden van de jaren '70 door de NAVO de zogenaamde „Limited Nuclear Options” ontworpen, voorbereide aanvallen met een beperkt aantal ICBM's tegen militaire doelen. Hoofddoel daarvan was de Sovjet-Unie van een selectieve aanval tegen militaire doelen af te houden. De niet onlogische gedachtegang is daarbij namelijk dat, door het voorbereiden van een dergelijke optie, de andere partij weet dat de NAVO kan reageren en dan minder snel ertoe zal komen een dergelijke selectieve aanval te wagen. Het zal echter duidelijk zijn dat in dat geval van een eenzijdige kwetsbaarheid dergelijke „Limited Nuclear Options” ongeloofwaardig zijn geworden. De Sovjet-Unie zal na een dergelijke reactie zeker opnieuw reageren en dan een deel van de Amerikaanse ICBM's uitschakelen, waarna een hernieuwde Amerikaanse reactie moeilijk zal zijn te vinden. De eenzijdige kwetsbaarheid van de Amerikaanse ICBM's vormt daarom de kern van het vraagstuk van de zogenaamde wapens in de grijze zone. De remedie, te weten verbetering van de Amerikaanse strategische kernmacht en plaatsing van nucleaire middellange-afstandswapens in een aantal landen in West-Europa, is daarom evenzeer een gevolg van de kwetsbaarheid van de Amerikaanse ICBM's als van de, toegeno-

men, dreiging van de middellange-afstandswapens van de Sovjet-Unie.

Kortom, zeker uit Westeuropees gezichtspunt zijn de bezwaren van de Senaat tegen het SALT-II-verdrag beslist niet onlogisch. Het bevat een aantal elementen die de strategische eenheid van de Verenigde Staten en West-Europa in gevaar hebben gebracht. Kritiek op de leden van de Amerikaanse Senaat die deze gevaren hebben onderkend, lijkt mij van Westeuropese kant dan ook niet erg logisch en daarom ook niet zozeer op haar plaats. Nog minder logisch wordt het als men de eventuele bezwaren tegen de Westerse middellange-afstandswapens erop baseert dat SALT II niet is geratificeerd. Enerzijds niet omdat, zoals wij hebben gezien, dat niets uitmaakt — SALT II is een realiteit, of wij dat nu leuk vinden of niet — maar anderzijds ook niet omdat de noodzaak middellange-afstandswapens in West-Europa te plaatsen mede voortvloeit uit de onmogelijkheid een beter akkoord tot stand te brengen. Anders gezegd: naar mijn gevoel wordt de logica geweld aangedaan als men protesteert tegen iets waarvan men meent dat het er niet is, en dan ook nog bezwaren aantekent tegen de gevolgen ervan omdat het er in feite wél blijkt te zijn. Voor degenen die deze zin wat duister vinden, mag ik verwijzen naar het Engelse spreekwoord: „You cannot have your cake and eat it”!

Toekomstige onderhandelingen

Als laatste wil ik aan de orde stellen het wel gehoorde bezwaar, dat het zo lang duurt voordat de Amerikanen beginnen te onderhandelen en dan nog over zo'n beperkt aantal wapensystemen.

Over het eerste aspect, de lange tijdsduur die nodig is, zou ik twee opmerkingen willen maken. Allereerst dat de leiders van de Sovjet-Unie sinds het midden van de jaren '70 om het hardst roepen dat er niets meer kan gebeuren dat de veiligheid van de Sovjet-Unie raakt, zonder dat zij eerst erin worden gekend. De militaire macht van de Sovjet-Unie is naar hun mening zodanig

dat dit onafwendbaar is en evenals vreedzame coëxistentie achten zij dat een onomkeerbaar proces. In feite komt een dergelijke visie overeen met een „droit de regard”, gebaseerd op een gunstige militaire krachtsverhouding. Of het verstandig zou zijn de Sovjetrussische leiders het gevoel te geven dat zij deze niet eens zo milde vorm van nucleaire chantage lang zouden kunnen volhouden, lijkt mij niet. Door de uitnodiging van partijleider Brezjnef, te komen praten over de problemen die de veiligheid van beide landen raken, af te slaan heeft president Reagan in ieder geval duidelijk gemaakt dat hij van dat soort noties niet is gediend. Toch geloof ik niet dat de lange tijdsduur, die verloopt tussen de ambtsaanvaarding van de president en het begin van de onderhandelingen, daardoor wordt veroorzaakt. Veeleer is het zo dat men veel tijd heeft nodig gehad om te bepalen hoe de strategische kernmacht in de toekomst eruit zou moeten zien. De beslissing die daarover onlangs werd genomen, moet nu worden vertaald in een wapenbeheersingsvoorstel en dat is, gezien de ingewikkeldheid van de materie, beslist geen eenvoudige zaak.

De neiging de problemen te onderschatten, lijkt mij overigens ook aanwezig bij hen die kritiek erop hebben dat bij de onderhandelingen niet meer wapensystemen aan de orde komen maar dat het Westen zich beperkt tot de wapensystemen met een dracht van 1500 km of meer. De complexiteit neemt dan namelijk disproportioneel toe, en wel om de volgende redenen.

— Op de eerste plaats omdat het dan zou gaan om inzetmiddelen die zowel conventionele als nucleaire opdrachten kunnen uitvoeren, hetgeen verificatie van de bepalingen van een eenmaal gesloten akkoord erg lastig maakt.

— Ten tweede omdat men, nog meer dan thans het geval is, wordt geconfronteerd met mobiele wapensystemen die het aangeven van een regionale balans haast onmogelijk maken.

— Ten derde omdat men, in ieder geval meer dan thans al het geval is, te maken krijgt met het verschil in strategie van de beide bondgenoot-

schappen. Een voorbeeld: in een offensieve strategie kunnen met raketten met een vrij grote dracht militaire eenheden in de voorste verdedigingslijnen worden uitgeschakeld. Door de troepen onmiddellijk na inzet te laten aanvallen, kan de veiligheid van de aanvallende eenheden daarbij vrij gemakkelijk worden gegarandeerd. De verdediger, die niet bekend is met de tijd en de plaats van de aanval, kan daarentegen alleen vertrouwen op „dual capable“-geschut, omdat alleen dat inzetmiddel voldoende snel en trefzeker is om de veiligheid van de eigen eenheden te verzekeren. De onderhandelingen zouden dan moeten gaan over raketten aan Russische zijde en over houwitseren aan NAVO-zijde, en dat zou beslist geen eenvoudige opgave zijn.

– Op de vierde plaats omdat geografische verschillen een grotere rol gaan spelen. Bij het voorbeeld van de kruisvluchtwapens hebben wij al gezien dat met wapens met een dracht van 600 km een zeer groot deel van de doelen in West-Europa en de Verenigde Staten kan worden bedreigd. Bij de Sovjet-Unie is dat in veel mindere mate het geval.

– Ten vijfde omdat het dan over kleinere wapens gaat, waarvan productie en opstelling moeilijk zijn te controleren. Het aantal ladingen per inzetmiddel is ook groter, zodat bovendien de onzekerheid toeneemt om welke aantallen het dan gaat. Ten slotte zal ook de ontwikkeling van de plaatsing benedende van verschillende soorten wapens in een standaardcontainer (waarvan de eerste aanzet is te zien bij de Russische kruisraketten van de Kirov-klasse en wat nu ook door de Amerikanen wordt overwogen) bij de verificatie problemen geven die maar erg moeilijk zullen kunnen worden opgelost.

– Ten zesde, en ten slotte, omdat bij de wapensystemen met een kleiner afstands bereik de voorsprong van de Sovjet-Unie in het algemeen groter is en de historie ons heeft geleerd dat dan een akkoord moeilijker is te bereiken. Dat is ook de reden waarom ik het persoonlijk betreurt dat er, nota bene op verzoek van enkele Westeuropese landen, afzonderlijke besprekingen zullen worden gehouden over de nucleaire middellan-

ge-afstandswapens. De voorsprong van de Sovjet-Unie bedraagt in die sector nu al circa drie op een, en bovendien zitten de Russische onderhandelaars op rozen omdat de plaatsing van die wapens aan Westerse kant nog geenszins zeker is. Dat is bij de intercontinentale kernwapens beslist niet het geval, zodat daar de Sovjet-Unie belang erbij heeft eerder tot een akkoord te komen. Het loskoppelen van de onderhandelingen is daarom een strategische blunder: een blunder die de samenhang binnen het bondgenootschap ernstig kan verstoren.

Slot

Tot besluit nog enkele opmerkingen over toekomstige wapenbeheersingsonderhandelingen.

Zoals ik heb aangegeven, zijn daarbij allerlei problemen te overwinnen eer zij zullen kunnen slagen. Voor een deel gaat het hier om ingewikkelde technische problemen. De onderhandelingen zullen daardoor zeker moeilijker worden, zeker als het gaat om wapensystemen met een kleiner afstands bereik. Veel zou al zijn gewonnen als in plaats van over wapensystemen zou kunnen worden gesproken over de diverse mogelijkheden over en weer. Belangrijker dan de vraag „hoeveel?“ is namelijk de vraag „wat kun je ermee doen?“. De door de directeur van het IISS – het „International Institute for Strategic Studies“ – Christoph Bertram voorgestelde methode waarbij, om het maar eens eenvoudig te stellen, aanvals- en verdedigingsmogelijkheden worden vergeleken, lijkt mij vooralsnog te ambitieus. Beide partijen zouden dan hun opties op tafel moeten leggen en dat zie ik, vooral waar het de Sovjet-Unie betreft, nog niet zo licht gebeuren. Misschien zou als tussenstap daarom eerst kunnen worden gesproken over een formule waarbij het niet zozeer uitsluitend om aantallen gaat maar waarbij de aantallen worden vermenigvuldigd met een aantal belangrijke technische parameters, zoals aantal ladingen, explosief vermogen, trefzekerheid, „throw weight“, en dergelijke. Bij kleinere inzetmiddelen zou ook

dat systeem niet werken: zoals gezegd zijn daar de verificatieproblemen nog te groot. Eigenlijk zou voor dat probleem alleen inspectie ter plaatse uitkomst kunnen bieden, iets wat door de Sovjet-Unie tot nu toe met kracht van de hand is gewezen. Mogelijk zou als tussenoplossing een systeem van op afstand bediende tv-camera's kunnen dienen die, opgesteld in de productiecentra, periodiek of op uitdaging zouden kunnen worden aangezet waardoor een beter inzicht kan worden verkregen in de productiecijfers van inzetmiddelen en ladingen, want daarom gaat het uiteindelijk toch. Kortom, ik denk dat er met wat fantasie en kennis van zaken nog veel kan

gebeuren. Er zal dan echter wel moeten worden gestudeerd. In ieder geval zal men systematischer dan thans het geval is moeten te werk gaan. Het lijkt mij in dit opzicht de moeite waard dat ook de Westeuropese landen zich met dit soort problemen gaan bezighouden. Voor het bereiken van concrete resultaten op het gebied van de wapenbeheersing zijn namelijk wensdromen niet voldoende. Integendeel, in sommige gevallen zal het te veel beklemtonen ervan zelfs contraproductief werken en daardoor het gevaar alleen maar vergroten. En dat lijkt mij, in deze tijden van spanning, wel het minste waaraan behoefte bestaat.

Discussie

Kolb.d. Weers wijst erop dat opposenten van de hedenavond vertolkte standpunten, zoals de vredesbewegingen, vaak tegenwerpen dat dergelijke standpunten voortkomen uit een conservatief denken dat zich conformeert aan de bestaande patronen van machtspolitiek, machtsevenwicht, en dergelijke, en dat juist een doorbreken daarvan nodig zou zijn, gevolgd door een frisse nieuwe aanpak. Meer specifiek informeert hij daarom of de eerste inleider niet van oordeel is dat er verder zou kunnen worden gegaan dan de zijns inziens toch beperkte wapenbeheersing, en of de tweede inleider niet, zoals de vredesbewegingen verlangen, andere mogelijkheden ziet die zonder gevaar voor de eigen veiligheid zouden kunnen worden afgetast.

Prof. Van Studen. Betreffende het conservatieve denkpatroon en de

door traditionele opvattingen gestempelde kijk op de internationale politiek is mijn mening dat smijten met etiketten weinig helpt. Het gaat om je eigen stellingen, en of je argumenten al dan niet juist zijn. In de internationale politiek ontbreekt nog steeds het centrale wereldbestuur, ook ondanks het functioneren van de Verenigde Naties, en dat leidt mede ertoe dat vele, zo niet alle staten zich zien geplaatst voor het veiligheidsdilemma. Het zou prachtig zijn als in de internationale politiek alles zou kunnen worden geregeld langs de weg van goede wil, het goede voorbeeld en de redelijke overtuiging, maar er worden toch andere instrumenten gebruikt: en de internationale politiek wordt gekenmerkt door strijd om de macht. Het is onaannemelijk dat de aard van die internationale betrekkingen op korte termijn revolutionair zou kunnen worden gewijzigd. Dat

neemt evenwel niet weg dat het streven op de lange termijn toch wel daarop moet zijn gericht.

Ten aanzien van het tweede element, de verhouding tussen wapenbeheersing en ontwapening, herinner ik u eraan dat wij beiden hebben betoogd dat wapenbeheersing zeker geen ideale oplossing is: wij constateren slechts dat er andere middelen zijn beproefd waarbij het middel vaak erger bleek dan de kwaal, reden voor ons om wapenbeheersing aan te prijzen als de „second best” doch bepaald niet ideale oplossing. Persoonlijk hoop ik dat, uit een hopelijk te bewerkstelligen stabilisering van het bestaande afschrikkingssysteem naar lagere niveaus van wapeniging, misschien eens kan worden gekomen tot echte ontwapening. Maar dan wel langs de tweezijdige weg!

Ik wil in dat verband nog even verduidelijken waarop ik in mijn inleiding al heb gezinspeeld: de hele conceptie van „graduated reciprocated measured intention reductions” ofwel het wederzijdse goede voorbeeld — zelf kleine eenzijdige stappen doen die niet zo omvangrijk zijn dat de eigen vitale veiligheidsbelangen worden aangetast, maar die toch door de andere partij kunnen worden waargenomen als teken van goede wil — heeft op het eerste gezicht wel veel aantrekkelijks, maar in de internationale politiek worden goed bedoelde signalen lang niet altijd ook als zodanig verstaan. Sinds 1945 zijn er talloze voorbeelden te noemen van initiatieven tot eenzijdige ontwapening die door de andere partij zijn opgevat ofwel als een slinkse manoeuvre om de ander zand in de ogen te strooien of diens aandacht af te leiden van meer vitale zaken, ofwel als een teken van zwakte dat dan de ander deed reageren met een „het gaat goed, na zijn eenzijdige gebaar hebben wij geduld, en straks gaan wij verder.” Dat acht ik een algemeen bezwaar. Het eenzijdig doen blijken van

goede wil is toch een soort psychotherapeutische therapie, en ik vrees dat de Russische leiders beter niet op die manier kunnen worden benaderd en dat het bij leiders die geheel gebaseerd zijn op marxistische tradities, en uitsluitend oog hebben voor internationale krachtsverhoudingen, een bijzonder onvruchtbaar middel is. De Amerikanen verwijzen ernaar dat zij dat de laatste tien jaar al hebben geprobeerd. Hun vroegere minister van defensie Brown merkte daarover al op: „Als wij doorgaan met bewapenen, doen zij dat ook. Maar als wij de wapenwedloop stopzetten, gaan zij óók gewoon door”. En het resultaat is geweest dat er een nogal dramatische verandering heeft plaatsgevonden in de internationale krachtsverhoudingen op verschillende niveaus. Samenvattend: het is een grote illusie. Je kunt Nederland niet wegslepen naar bijvoorbeeld ten oosten van Nieuw-Zeeland, al zouden veel mensen dat een mooie oplossing vinden. En als je dan je handen niet wilt vuil maken, maak je ze maar lam, zoals Bolkestein in de Volkskrant schreef. Je moet het voor de lange termijn wel proberen: voor de korte termijn is er geen denken aan. De verhouding tussen wapenbeheersing en ontwapening moet je dan ook gefaseerd zien: voor de nabije toekomst zit er waarschijnlijk niet veel meer in dan een stabiliseren van het systeem terwijl wordt getracht de onmiskerbare risico's terug te dringen om daarna te komen tot voorzichtige, tweezijdige ontwapeningsstappen.

Bgen Berkhof. De vraag van kol Weers komt eigenlijk hierop neer dat de vredesbewegingen iets anders voorstaan. Het merendeel van hen die deelnemen aan de manifestaties die door de vredesbewegingen worden georganiseerd, zijn mensen die reëel verontrust zijn over een mogelijk uitbreken van

de kernwapenoorlog. Ik deel die verontrusting, maar stel daarbij vast dat *zij* minder geduld hebben en daarom een andere aanpak voorstaan. De vragensteller heeft dat „een frisse aanpak” genoemd, en daarbij wil ik enkele kanttekeningen plaatsen.

De slogan „de kernwapens de wereld uit, om te beginnen uit Nederland”, waarmee de mensen de straat opgaan, verwoordt in het eerste deel een volslagen illusie, die een droombeeld zal *blijven*: zolang de mens, hoe knap ook, niet in staat is een uitvinding te doen die eerdere uitvindingen ongedaan maakt, blijft het kernwapen er: het is niet meer weg te denken. De geest is uit de fles en wij moeten daarmee leren leven. Of beter: leren overleven.

Dan: „de kernwapens Nederland uit”. Ik vind dat een ondeugdelijk middel, omdat het niets bijdraagt tot de wapenbeheersing. Want wat wil dat nu zeggen? Het zijn, ten eerste, Amerikaanse kernwapens waarom het gaat. Waar moeten zij dan naar toe? Ik kan mij alleen voorstellen dat die wapens dan worden geplaatst in landen die nog iets dichterbij het IJzeren Gordijn liggen, en ik kan mij nauwelijks de Sovjetmaarschalk voorstellen die zich dan zozeer gerustgesteld be-toont dat hij uit puur medeleven een deel van zijn eigen bewapening gaat wegdoen. Veel eerder verwacht ik dan ook een soort gebaar, bijvoorbeeld dat een niet-Russisch Warschau-Pactland waar toch al geen kernwapens zijn, ook „kernwapenvrij” wordt verklaard. Met andere woorden: het is mijns inziens een ondeugdelijk middel voor wapenbeheersing.

Het is bovendien een illusie te menen dat, ingeval onverhoopt toch een kernwapenoorlog zou ontstaan, de uitwerking daarvan bij de grenzen van Nederland zou ophouden. Ik noem dat vaak de uiting van het denken van mensen die de blik ver polderwaarts ge-

richt houden: de uitwerking van kernwapens wordt toch niet geremd door landsgrenzen. Ook is het een illusie te menen dat, als de kernwapens verdwenen zijn, er dan ook geen doelen meer zouden zijn: kernwapens worden niet alleen gericht op andere kernwapens. Ik heb bovendien al gezegd dat, historisch gezien, het Westen een betere staat van dienst heeft op het gebied van eenzijdige stappen – weliswaar vaak ook gedwongen door geldgebrek en daarom wat twijfelachtig – maar wij hebben het in ieder geval geprobeerd. Met name vind ik nog steeds de houding ten opzichte van de chemische wapens een punt in ons voordeel, waar Nixon in 1969 heeft gezegd: „Wij stoppen eenzijdig daarmee”. En ik moet constateren dat er al twaalf jaar niets is gebeurd en dat er eindeloos is gepraat om een verdrag tot stand te brengen. Nogmaals, ik kan aan de historie weinig vertrouwen ontnemen dat eenzijdige stappen ook maar iets helpen.

Verder, over de frisse aanpak. Ik vind de methode die door de vredesbewegingen vaak wordt gebruikt, niet zo erg fris! Door onwaarschijnlijke scenario's te schilderen, wordt de mensen bewust angst aangepraat. In feite selectieve angst tegen Amerikaanse kernwapens, die echter vooralsnog niet op ons land zijn gericht. Er wordt bewust ingespeeld op een onder de mensen levende angst, die opzettelijk wordt versterkt. Die ten toon gespreide selectiviteit vind ik vreemd, omdat het heel duidelijk is dat onze vrijheid en veiligheid in feite van de Verenigde Staten afhankelijk zijn.

Zijn er andere methoden? Ik blijf van mening dat er alleen van tweezijdige onderhandelingen iets valt te verwachten. Daarbij is de Sovjet-Unie in de afgelopen periode wel in het voordeel geweest, omdat het daar continu dezelfde leiders waren die de onderhandelingen

voerden terwijl in het Westen zich vaak het probleem voordeed dat er om de vier jaar een nieuwe president optreedt die dan weer een nieuw resultaat moet zien te boeken op het gebied van de wapenbeheersing. Bijgevolg wordt op dat terrein door de VS ook lang niet altijd een constante koers gevolgd. Onder president Carters regering bijvoorbeeld werd elk jaar omstreeks Kerstmis een toenemende druk merkbaar, onder invloed waarvan dan zaken werden ingeleverd of voorstellen geaccepteerd die niet goed doordacht waren, hetgeen dan weer leidde tot het uiteenspelen van het Atlantische bondgenootschap door de Russen die daarin een van hun sterkste troeven vonden.

Nogmaals, daarom vind ik de rol van West-Europa zo belangrijk in die zin, dat men – anders dan zich verbaal te uiten – moet gaan nadenken over wapenbeheersing en zeker over de vraag hoe dat dan wel zou moeten. Daarom herhaal ik dat ik het jammer vind, een regelrechte blunder zelfs, dat er nu gescheiden wordt opgetreden.

Vdg Singelsma vraagt zich af of wij wel zo gelukkig moeten zijn met plaatsing in Europa van 572 tactische kernraketten uit min of meer politieke overwegingen. Zou het niet beter zijn een zelfde aantal strategische raketten te plaatsen? Want de NAVO-strategie van de „flexibele response” houdt nog altijd in dat ook een beperkt conflict ernstige schade in West-Europa zal teweegbrengen. Hij betwijfelt, zoals De Gaulle reeds deed, of de Amerikanen Washington zullen willen riskeren voor Parijs en of de MAD wel geldt voor de Europese context.

Bgen Berkhof. Bij deze vraag moet ik wel enkele kanttekeningen maken. Vooreerst is het niet juist dat de 572 raketten uitsluitend om politieke redenen worden geplaatst:

er zijn vele militaire overwegingen geweest. De militaire rationale achter dat besluit is, dat men heeft waargenomen dat de SU de mogelijkheid heeft, niet alleen met de SS-20 en de Backfire maar met een groot aantal andere wapensystemen – onder andere kruisvluchtwapens – selectiever dan vroeger met de grotere wapens het geval was, militaire doelen aan te vallen. En dat wel op zodanige wijze en met een zo korte voorbereiding dat het gevaar bestond dat een dergelijke aanval ook metterdaad kan worden uitgevoerd – en dat er dus ook mee zou kunnen worden bedreigd, dat moeten wij altijd in het verlengde zien van een dergelijke optie – voordat de NAVO haar verdedigingsopstelling heeft bereikt. Wat doet dan de militaire planner? Hij bekijkt de doelenlijst van eigen zijde en gaat na hoeveel en welke doelen moeten worden uitgeschakeld zonder dat grote schade en slachtoffers in de burgersector worden veroorzaakt en de NAVO tóch niet meer in haar opstellingen kan komen. Hij komt dan tot een bepaalde hoeveelheid doelen waarvan dat geloofwaardig lijkt, en daarover is natuurlijk tussen de experts verschil van mening. Vervolgens doet hij datzelfde aan Sovjetzijde en bepaalt dan hoe de aanval op een zelfde selectieve wijze kan worden gefrustreerd. Daarop wordt dan een aantal formules toegepast en het resultaat is een zeker aantal wapensystemen. Dat hoeft niet per se 572 te zijn, maar dat getal kan wel worden gemotiveerd met andere gegevens. Dat zijn dan nog steeds geen politieke gegevens. Nogmaals, de gedachte hierachter is dat de uitvoering van een bepaalde optie wordt afgeschrikt als men zelf over een analoge optie beschikt.

Men kan ook ervan uitgaan met de Sovjet-Unie te willen onderhandelen over de middellange-afstandswapens. Wij plaatsen onze wapens in 1983, wij verwachten dat de SU

in 1983 X wapensystemen zal hebben. met andere woorden: op dat tijdstip mag er dan niet een te groot verschil zijn en daarom moeten wij er dus ongeveer Y hebben. U komt dan misschien nog niet tot 572, maar dan moet worden bedacht dat er landen zijn van verschillende grootte, waarbij de ene er 160 moet hebben, de andere 112 en weer een andere 96, en de kleintjes 48, waarbij u dan moet rekenen in veelvouden van 16.

U kunt nog een andere motivering vinden die misschien wél politiek is, en wel de volgende. U zult zich herinneren dat in 1977 de regeringsleiders van de grote Europese landen zich naar Guadeloupe hebben begeven, naar president Carter, en dat daar vooral is gesproken over de verontrusting onder deze Westeuropese leiders over het verloop van het SALT-II wapenbeheersingsproces. In het bijzonder is de totstandkoming van dat akkoord, waartegen ernstig was gewaarschuwd, voor de Duitsers een reden geweest om zulke wapens te willen. De gedachte daarachter was dat, als je toestaat dat deze wapens op je grondgebied worden neergezet, je meer kans hebt metterdaad bij de onderhandelingen te worden betrokken. Dat resulteert dus in een grotere betrokkenheid van de Europese partners bij het totale SALT-proces. Het ongenoegen van de Duitsers was dan ook groot toen men besloot tot een gescheiden onderhandelen over te gaan tussen de strategische systemen enerzijds en de middellange-afstandwapens anderzijds.

Dan zegt u: jawel, akkoord, waarom dan niet 572 strategische wapens erbij gezet? Daarop moet ik zeggen dat de idee, dat West-Europa alleen kan worden verdedigd met strategische kernwapens van de Verenigde Staten, hetgeen impliceert dat de grote mogendheden het gevecht dan zullen voeren over de hoofden van de Europeanen heen, mij niet alleen onwaar-

schijnlijk maar zelfs lichtelijk absurd voorkomt. Bovendien moet er toch ook sprake zijn van een zekere „burden sharing“. Wat is het geval? De supermogendheden houden elkaars steden onder schot. Mede, want zij hebben ook andere doelen. De vernietiging die in de Verenigde Staten kan worden verwacht, is buitengewoon groot. In de Sovjetstrategie vermijdt men bij een aanval een kernwapeninzet op de Westeuropese steden, en wel om de volgende redenen. Vernietigen van de steden betekent tevens vernietiging van de communicatiecentra, wegen- en spoorwegknooppunten die nodig zijn voor de aanvals- en logistische operaties. In de steden wonen bovendien de werkers die — niet alleen om ideologische redenen maar ook zuiver pragmatisch — evenals de industrieën moeten worden gespaard. Het is, volgens de Sovjetstrategen, wel mogelijk met oppermachtige systemen de deksels van de Amerikaanse silo's terug te drukken en dus te neutraliseren, maar helemaal zeker zijn zij daarvan niet, en in dat geval is het beter de Europese industrie te sparen om die later voor de eigen doeleinden te kunnen inschakelen, ook al indien de eigen industrie mocht zijn vernietigd of beschadigd. Met andere woorden: een dergelijke taxatie van schade voor de VS en voor ons afwegende, acht ik het terecht dat de VS van ons een evenredige lastenverdeling vraagt. Ik zou er begrip voor kunnen hebben als Europa bereid zou zijn 572 strategische systemen te bekostigen, maar dat argument heb ik nog nimmer gehoord! En daarom moet ik de opvatting totaal afwijzen, als zou Amerika het alléén voor ons moeten opknappen: wij moeten niet alleen ons eigen leven leiden, wij zullen óók in ons leven een keuze moeten maken tussen de oplossingen van alledag.

U spreekt over een beperkte kernwapenoorlog. Dat doet de vredes-

beweging ook, zonder overigens duidelijk te maken wat daarmee dan wel wordt bedoeld. Als men daarmee zou bedoelen een oorlog die beperkt blijft tot West-Europa, verbaas ik mij erover dat zo'n argument nu juist opkomt op een moment waarop wij praten over wapensystemen die de bedoeling hebben doelen in de Sovjet-Unie te treffen. En dan nog, de leiders van de Sovjet-Unie hebben altijd gezegd dat zij, als er doelen in de Sovjet-Unie worden geraakt, zullen terugslaan en wel naar de Verenigde Staten. Deze wapens hebben dus een koppeling van West-Europa en de Verenigde Staten ten doel, en beogen juist het conflict níét geografisch beperkt te houden.

Akkoord, er is nog een andere mogelijkheid van beperking, en wel die waarbij kernwapens uitsluitend worden gericht op militaire doelen. Een dergelijke optie zal de NAVO nooit willen overwegen, en wel omdat de doelen waarom het gaat in feite conventionele eenheden zijn, en daarvan heeft de NAVO er nu eenmaal minder: minder schepen, minder vliegvelden, enzovoort. Bovendien moet de NAVO haar voorraden van overzee aanvoeren en is dus kwetsbaarder. Als er alleen militaire doelen zouden worden aangevalen, is de NAVO daarom in het na-deel.

Wat wil de NAVO dan wel? Zij heeft „selective employment options“ voor de tactische kernmacht ontwikkeld en „limited nuclear options“, waarvan ik al sprak, voor de strategische kernmacht, om als een aanval conventioneel begint — dan heeft de afschrikking dus al voor een deel gefaald — vooraf aangekondigd een aantal doelen aan te vallen en gelijktijdig te kennen te geven te willen onderhandelen over de status quo ante. Dat is de beperking die de NAVO zich voorstelt, namelijk om het conflict te beperken op een zo laag moge-

lijk niveau van geweld. Wanneer men dan met een beschuldigende vinger wijst naar een dergelijke vorm van beperking, ben ik het daarmee oneens. Immers, de oorlog is een vorm van waanzin, maar het zou óók waanzin zijn niet te proberen zoiets te beperken.

Een laatste opmerking. Wij weten niet of zo'n beperkte slag wel het beoogde effect zal sorteren. Wij weten alleen dat het afhangt van de houding van de kernwapenmogendheden, met name de VS en de inschatting daarvan door de Sovjetleiders. Maar het hangt ook ervan af of het signaal wordt gegeven door zoveel mogelijk bondgenoten. Want als de NAVO kwetsbaarder is als alleen militaire doelen worden aangevallen, dan is de kans ook aanmerkelijk groter dat de SU zal terugslaan wanneer het signaal uitsluitend van één land komt en niet van het hele bondgenootschap. Wapens moeten worden vermenigvuldigd met de wil, en dús met eensgezindheid. Dat is mede een van de redenen waarom bondskanselier Schmidt heeft gezegd niet te voelen voor een „Aleingang“. Hij wilde dat méér landen in het bondgenootschap, en in de centrale sector, die systemen zouden accepteren, omdat anders weer sprake zou zijn van een ongelijke verdeling van risico's en lasten. Alles overziende kan ik dan ook, mijnheer de voorzitter, de argumenten van de heer Singelsma niet overnemen.

Prof. Van Staden. Hoewel ik eigenlijk slechts een soort strategische zondagsschilder ben, wil ik toch enkele opmerkingen maken bij de gestelde vraag en de kanttekeningen van mijn mede-inleider. Ik ben het met hem eens dat de uitdaging van de SS-20 beter niet kan worden beantwoord met een uitbreiding van de centrale systemen. Immers, de geloofwaardigheid van alle opties waarover men beschikt, is gediend bij de gratie van de

evenredigheid die bestaat tussen de uitdaging en het antwoord daarop. En het gaat niet aan, op tamelijk trefzekere systemen met relatief beperkte uitwerking te gaan dreigen met centrale wapensystemen.

Overigens wil ik wel erop wijzen dat behalve SS-20's, Backfires en ander wapentuig, een aanzienlijk deel van de Russische ICBM's eveneens op West-Europa is gericht. Dat lijkt mij ook een hele complicatie bij de besprekingen over de TNF en trouwens in het algemeen al de definitie van wat als „forward based systems“ moet worden beschouwd. Ook wil ik erop wijzen dat een aantal, ik meen vijf, in de Middellandse Zee gestationeerde onderzeeboten is uitgerust met Poseidons en toegevoegd aan SACEUR. Er zijn in Nederland ook mensen, die dát zien als het antwoord op de SS-20. Hetzelfde probleem doet zich hier weer voor, namelijk dat de evenredigheid zoek is tussen de potentiële uitdaging en het daarop te geven antwoord.

Ik wil, om der wille van de discussie en bij ontstentenis van de derde inleider, proberen ook enigszins advocaat van de duivel te spelen. De heer Berkhof heeft al gewezen op het element van „risk sharing“. Je kunt natuurlijk allerlei kritiek hebben op West-Europa — „taking a free ride“ en dergelijke — maar mijns inziens dragen wij toch echt wel ons deel van de risico's, vooral West-Duitsland met de daar opgeslagen 6000 kernkoppen: dat lijkt mij toch wel een forse bijdrage aan de „risk sharing“. In dat verband betreur ik dat de maritieme optie onvoldoende in bespreking is geweest naast de TNF en het plaatsen van de kruisvluchwapens en Pershing-II's. Vooral de Pershing lijkt mij voor de Russen een heel groot probleem: een wapensysteem dat volgens sommigen in zeven, volgens anderen in twaalf minuten het commandocentrum in

Moskou kan uitschakelen. Probeer je maar eens te verplaatsen in de gedachtengang van de Russische planners. Ik veronderstel niet dat zij in een crisissituatie rustig zullen blijven afwachten tot daar allerlei vitale doelen zijn geraakt, en de mogelijkheid van een „preemptive“ ingrijpen moeten wij zeker niet onderschatten.

Ook heb ik, als leek, zo mijn twijfels over de relatieve onkwetsbaarheid van de GLCM's, de cruise missiles en de Pershings. Want het lijkt mij ondenkbaar dat die inderdaad „even“ op een vliegveld worden neergezet en vlot weer verplaatst naar gelang dat nodig blijkt.

Weliswaar ken ik de tegen de maritieme optie aangevoerde bezwaren wel, maar het getal 572 is natuurlijk toch maar een schot in de pereboom geweest. Men rekent immers voorshands op 250 SS-20's; maal drie wordt dat 750 koppen. Maar over de eventuele „reload capacity“ wordt niet gesproken: waarschijnlijk kan het inzetmiddel wel een tweede maal worden gebruikt en dan is 572 daarop maar een flauw antwoord. Bovendien, als je zware accenten legt op de TNF, is de verleiding groot dat je althans van onze kant de oorlog zo beperkt mogelijk zult willen houden, al weet ik dat je in geval van twijfel toch wel met een GLCM of Pershing-II zult moeten komen.

Ik heb zo'n twee jaar geleden voor dit zelfde gezelschap mijn twijfels geuit (*Mars in Cathedra* (1979)(44) 1744. Red.) naar aanleiding van Kissingers boodschap. Die twijfels heb ik nog. Er is een grote geografische afstand tussen Noord-Amerika en West-Europa. Maar die twijfels worden alleen maar groter. Daarom wil ik generaal Berkhof uit zijn tent lokken. Hij heeft gezegd — en dat ben ik met hem eens — dat je, om te voorkomen dat de strategische eenheid tussen de VS en West-Europa wordt verbroken,

wapensystemen zult moeten hebben die uit West-Europa belangrijke doelen in de Sovjet-Unie moeten kunnen raken. Ik vind dat een interessante gedachte, en wil hem daarom vragen tot welke conclusie wij dan moeten komen. Betekent dat dan dat voor ons de nuloptie niet de ideale oplossing zou zijn? Ik veronderstel niet dat de Russen meteen hun SS-20's zullen gaan inpakken, maar je hoort toch ook wel verkondigen dat zij bang moeten en mogen zijn voor de „Force de Dissuasion” en voor de Britse kernmacht; zodat, als zij volstaan met een substantiële vermindering van hun SS-20's, wij kunnen afzien van plaatsing van GLCM's en Pershing-II's.

Nogmaals, in relatie tot het probleem van de strategische eenheid van het Westen en op grond daarvan de noodzaak te beschikken over wapensystemen die uit de Westeuropese landen doelen in de Sovjet-Unie zullen kunnen treffen, moeten wij dan niet hardop zeggen dat met het oog op onze belangen de nuloptie niet ons beste onderhandelingsresultaat is?

Bgen Berkhof. In tegenstelling tot de strategische zondagsschilderen ik iemand die het schilderen in de werkdagen moet doen.

Ik hoor al die argumenten over de Pershing ook wel; zij zijn ook naar voren gebracht door de leiders van de SU tegenover de Nederlandse delegatie die zojuist naar Moskou is geweest. Dat vind ik vreemd. Want de kruisvluchtwapens hebben een zó lage radarsignatuur dat zij niet kunnen worden waargenomen, terwijl hun nauwkeurigheid zeer groot is. Met andere woorden: beide zijn even gevaarlijk als middel om te worden ingezet voor een eerste slag tegen andere wapens. De ene vliegt relatief kort, ongeveer 12 minuten, afhankelijk van de afstand soms korter, en de andere ziet men niet aankomen zodat er geen redelijke kans is die neer te

schieten. Beide systemen zijn dus zeer gevaarlijk, evenals overigens ook de moderne Russische systemen. Dat de NAVO als eerste commandocentra zou aanvallen bij een „selective employment option” zoals ik besprak, is nonsens. Als wij zeggen met de SU te willen onderhandelen, moet een dergelijke selectieve slag voldoen aan een aantal criteria. Eén daarvan is dat er leiders moeten zijn om mee te onderhandelen, en daarom klopt het verhaal over een angstig in haar bunkers sidderende leiding ook niet.

Daarna uit prof. Van Staden twijfels, en weersprekt die vervolgens doorlopend met zijn eigen argumenten. Ik wil het daarbij laten: de onderzeebootoptie is duurder, er zijn problemen met de verbindingen, problemen met de opslag van de kernwapens waarvoor nieuwe opslagplaatsen moeten worden gebouwd, en het vermindert de conventionele optie die in het kader van de voorwaartse verdediging onze primaire taak is.

Nogmaals, ik beweer niet dat het technisch niet zou kunnen, maar op een Nederlandse of in het algemeen niet-Amerikaanse onderzeeboot geeft dat aanzienlijk meer problemen dan op een Amerikaanse: u heeft „custodians” aan boord en krijgt, evenals bij de Multilateral Force” (MLF) heel wat problemen, terwijl ook nog de kosten een zeer grote rol spelen.

Kol Kok stemt in met het tot dusverre besprokene, vooral terzake van het belang van de bondgenootschappelijke solidariteit, maar wijst op het te hoop lopen van mensen die – ondanks hun beamen van de argumenten – het „gewoon niet meer willen”. Politici neigen ernaar, gewicht te hechten aan het stemmentotaal dat uit die sector kan komen, en als wij met heel onze sophisticated wapenbeheersingsbenadering het publiek niets aansprekenders hebben te bieden,

voorziet hij het einde van de solidariteit in het bondgenootschap.

Bgen Berkhof. Ik kan niet ontkennen dat die aantallen indrukwekkend zijn, maar ontkom anderzijds niet aan de indruk dat de vredesbewegingen ook bezorgd zijn dat zij de aansluiting met de politieke partijen hebben gemist. Het gekisbebis over de drie te voeren slagzinnen is daarvan een duidelijk voorbeeld, en ik zie er dan ook een verwijdering in tussen de politieke partijen en de vredesbeweging. Wat enquêtes betreft, daaruit zijn opmerkelijke feiten te halen: driekwart van de Nederlandse bevolking is nog steeds vóór de NAVO, maar een groot deel daarvan vindt toch dat de kernwapens weg moeten, hoewel desgevraagd circa 75% zegt er geen vertrouwen in te hebben dat het zo zal gaan. Men wil dus mijns inziens níét uit de NAVO, en de vredesbewegingen trachten dat gegeven te camoufleren. Wel komt het mij voor dat men de abstracte logica van de strategie niet meer zo goed kan volgen, en dat kan ik mij begrijpen. Geoffrey Reckett zei eens: „In the occult art of deterrence one man's axiom is another man's foolishness”, en dat is natuurlijk waar: tegen elk argument is er een tegenargument, en overal kunnen vraagtekens bij worden gezet. Voor de gemiddelde Nederlander is het daarom moeilijk te begrijpen waarover het eigenlijk gaat. Méér informatie verstreken behoeft overigens niet altijd aan te slaan, omdat er tussen de aanhangers van de vredesbeweging en de experts een fundamenteel gebrek aan vertrouwen bestaat. Voorlichting heeft daarom niet zoveel zin. Diegenen in de vredesbeweging die elke vorm van militair geweld afwijzen, respecteer ik, maar ook met hen valt niet te discussiëren; hun redenering is overigens wel consequent.

Ik denk, kortom, dat het niet zo-

zeer erom gaat dat de NAVO-strategie op zich moet worden aangepast, of dat die op zich onlogisch zou zijn — er wordt continu aan gepleeteld — ik denk dat de NAVO-strategie nu niet werkt omdat zij door een deel van de bevolking niet wordt gesteund. En een strategie is niets, als zij niet wordt gesteund door de bevolking.

Of daarin verandering zal komen? Ik denk van wel: de vredesbeweging zal vermoedelijk, evenals de revolutie, aan haar eigen energie ten onder gaan en uiteenvallen in verschillende groeperingen, de ene extremer dan de andere. Ik denk dat wij hier te maken hebben met een golfbeweging. Kondratievolgen misschien, die in feite is ingezet met de discussie over het neutronenwapen. Een uniek wapen, dat los kon worden gezien van de nucleaire balans en waarbij de Nederlandse regering niet direct kon meediscussieren omdat in de eerste zes weken de gedeclassificeerde, niet-geheime gegevens nog niet beschikbaar waren. Daardoor kon er een grote mate van weerstand tegen het neutronenwapen groeien, waarbij de straling extra werd beklemtoond. De werking is echter beslist anders dan voorgesteld. Bij die discussie is de vredesbeweging echter wel gesteund door de CPN. De leiders van de CPN hebben dat — vide het interview met Daan Dijkstra in de Haagse Post van 8 augustus jl. — ook met zoveel woorden toegegeven: „er kwam bij ons een wisseling van de wacht, en de nieuw opstredende ploeg was minder stalinistisch dan de vorige en wilde derhalve de bindingen met de Sovjet-Unie weer herstellen”. Dat deden zij door een organisatorisch platform te leveren voor het protest tegen de neutronenbom.

Ik haast mij te zeggen dat het gros van de demonstranten daarvan geen weet heeft, ook niet van het al dan niet ontvangen van financiële steun uit dubieuze bron. Indien

dat al waar zou zijn, is het niet te bewijzen. Bovendien proberen grote mogendheden nu eenmaal invloed uit te oefenen. Zo kan in zekere zin Weinbergers boekje ook worden beschouwd als een soort beïnvloeding, zij het mogelijk één met een openlijker karakter. Ik begriep dus de politici wel die proberen wat meer afstand te nemen, en ik denk dat het een kwestie van volhouden is.

Dan heeft u nog gesproken over de solidariteit. Ik vrees dat, als Nederland aan het einde van dit jaar niet beslist, de activiteiten van de vredesbewegingen zich zullen gaan richten op de Bondsrepubliek; en dan lijkt mij het einde van de regering Schmidt snel in zicht. Wat wij dan zullen zien, is moeilijk te voorspellen, maar zeker is dat het bondgenootschap dan moeilijke tijden tegemoetgaat.

Prof. Van Staden. Generaal Berkhof heeft al gewezen op de dubbelzinnigheid in de opstelling van de grote meerderheid van de bevolking, met enerzijds bijna onverbiddelijke steun aan het voortzetten van het NAVO-lidmaatschap terwijl anderzijds, als zij worden geconfronteerd met de gevolgen van dat lidmaatschap — hetzij in de vorm van het op peil houden van de defensie-uitgaven, hetzij om instemming te betuigen met de modernisering — de meerderheid weer daartegen blijkt te zijn. Het is goed, daarvoor de ogen niet te sluiten, ook al niet omdat — en op dat punt verschil ik van de generaal — het CDA en met name het voormalige AR-gedeelte daarin met hun steun aan de NAVO toch dramatische successen hebben behaald. Dat bepaalde sprekers ook daarom niet welkom waren, zie ik als een probleem van conjuncturele aard, en ik acht het „wishful thinking” daaruit een verwijdering met de politieke partijen af te leiden. Het tegendeel lijkt mij eerder het geval.

Wel ben ik het met hem eens waar hij niet al te veel verwacht van voorlichting. Ik geloof ook niet dat de secretaris-generaal van de NAVO en andere critici gelijk hadden met op te merken dat het tij had kunnen keren als de ministers van buitenlandse zaken en defensie er een „strong case” van hadden gemaakt en de boer waren opgegaan met publikaties als die van Weinberger. Wat wij nu in Nederland meemaken, komt mijns inziens eigenlijk voort uit de diepte van onze vaderlandse politieke tradities. Zo'n periode van meer dan twintig jaar trouw aan de NAVO past daarin niet zozeer, en misschien zullen de historici over vijftig jaar de periode van 1949 tot het einde van de jaren zestig eerder beschouwen als een uitzondering op de traditie, die niet typerend was voor de opstelling van de meerderheid van het Nederlandse volk ten aanzien van veiligheidsvraagstukken. En ik denk ook niet, dat het zal overwaaien; ik zie het als een stroom die nog wassende is. Daartegen kun je een dam willen opwerpen maar ik denk dat die toch zal bezwijken, of je kunt pogen die stroom zo goed mogelijk te kanaliseren. Wij zullen ons op de een of andere manier daaraan moeten aanpassen, vandaar mijn pleidooi voor een actievere onderhandelingsstrategie van het Westen. Het dubbelbesluit houdt wel een belangrijk element in als aanbod voor onderhandelingen, maar met onze schichtige reacties op quasi-vredesvoorstellen van Sovjetzijde laden wij steeds de schijn op ons dat wij niet werkelijk in vrede geïnteresseerd zijn en daarom het initiatief steeds aan de anderen laten. Zo is het ook gegaan met de suggestie van een kernwapenvrije zone in Noord-Europa: Denemarken en Noorwegen? Geen probleem. En welk deel van de Sovjet-Unie zullen wij dan daarin betrekken? Het Kola-schiereiland? Graag! Maar de reactie is al bij

voorbaat dat wij er niet aan willen. en publicitair is dat natuurlijk erg negatief. Ik probeer wat hardop te denken. wellicht ter vervanging van de heer De Vries. maar op langere termijn zouden wij misschien goed doen de problemen die de Sovjet-Unie heeft bij het vasthouden van haar positie in Oost-Europa in verband te zien met de NAVO ten aanzien van de Amerikaanse presentie en de kernwapens.

Wij hebben toch — en ik denk misschien wel terecht — eigenlijk blindelings gereageerd op voorstellen als die van Rapacki en Gomoelka aan het einde van de jaren vijftig. die van Europa een kernwapenvrije zone wilden maken. Zou het — onder de randvoorwaarde dat de Russen bereid zijn hun garnizoenen naar huis te sturen — voor onze veiligheidsbelangen werkelijk fataal zijn als wij bereid zouden zijn daarover op langere termijn te praten. in het licht van het vaarschijnlijk veel kwadere alternatief dat de NAVO mogelijk niet zou kunnen overleven als de meerderheid van de Westeuropese bevolking niet meer voor modernisering zou zijn en daarom het NAVO-lidmaatschap niet langer zou willen?*

Welnu. met dat vooruitzicht zou je met de Russen kunnen praten over een ander veiligheidssysteem als

* Naar aanleiding van de door prof. Van Staden geopperde mogelijkheid van een in zekere zin te neutraliseren zone tussen Oost en West in Europa. zoals destijds voorgesteld door o.a. Adam Rapacki. verdient nog te worden aangekend dat het neutraliseren van gedeelten van een „containment cordon“. waarmee een partij op de buitelijnen beoogt een potentiële agressor op de binnenlijnen al op voorhand te confronteren met een dreigende meerfrontenoorlog. ontegenzegglijk strekt ten voordele van de ingesloten partij. die dan immers het initiatief. de verrassing en een maximale concentratie op het zwaartepunt naar believen zal kunnen uitbuiten. Red.

zij hun garnizoenen naar huis halen. En als zij dat zouden verwerpen. ben je hier natuurlijk publicitair in het voordeel.

Ik mag verwijzen naar de enorme weerzin die wij ook hadden tegen het Russische idee. te komen tot een Europese veiligheidsconferentie. Dat was „de euforie van de ontspanning en gaf een vals gevoel van veiligheid“. maar achteraf hadden wij daarover zeker geen spijt want het gaf ons een uitstekende kans de Russen te confronteren met de problematiek van de mensenrechten. Vergelijkingen gaan weliswaar gewoonlijk mank. maar ik denk toch dat. gezien de kwalijke ontwikkelingen. iets meer durf in die richting op zijn plaats zou zijn.

Maj Steyns vraagt naar de vluchttijd van een SS-20 uit een positie in het westelijke deel van de SU, bijvoorbeeld tegen de Poolse grens aan. naar een doel in West-Europa. en idem van een cruise missile of Pershing naar een doel in het westen van de SU.

Bgen Berkhof. De SS-20's staan niet in die positie. Maar van de meest westelijk gelegen posities naar doelen in de Bondsrepubliek wordt 8 à 10 minuten gerekend. mogelijk iets meer voor verder westelijk liggende doelen. Voor kruisvluchtwapens moet u toch wel rekenen op 2½ à 3 uur. afhankelijk van waar zij staan en welke de doelen zijn.

Maj Steyns knoopt daaraan een tweede vraag vast. en wel hoe lang de computerstoring. nu ongeveer driekwart jaar geleden. in de VS heeft geduurd die de illusie wekte als zou er een raketaanval tegen de VS zijn gelanceerd.

Bgen Berkhof. Er zijn in de VS in een periode van 18 maanden ongeveer 3817 storingen geweest die de officier van dienst van Norad

nooten in te grijpen. Van dat aantal waren er ongeveer 143 waarbij men de officier die ook nog in het centrum zit maar die niet doorlopend op de monitor kijkt. moest waarschuwen om te overleggen wat er moest gebeuren. In 4 gevallen is het hogere niveau gealarmeerd. en in die gevallen ging het om: 1. een Russische onderzeeboot in de Zee van Ochotsk die in hoog tempo vier SLBM's afvuurde. en zoiets was tot dan toe niet eerder waargenomen; 2. een neerstortend raketdeel dat een intermitterend signaal gaf. op welk beeld de satellieten aansloegen; 3. een technicus. die een oefentape op het reële schema zette; en 4. een bepaalde module. die in werking trad waardoor ook een simulatie op het scherm verscheen. Om te begrijpen wat dat inhoudt. moet u weten dat de satellieten dat signaal geven 10 à 12 seconden na het ontsteken van de raketten. De meeste signalen worden vervolgens gewoon weer geschrappt. want zij gaan bijvoorbeeld ook af op bosbranden. Nu duurt het 6 à 9 minuten eer de ICBM's worden overgenomen door de grote Norad-radars die in het noorden van de Verenigde Staten staan . . .

Maj Steyns interrumpeert. en wil nauwkeurig weten hoe lang de bewuste storing nu heeft geduurd.

Bgen Berkhof. Ongeveer 6 minuten. Maar zo lang de raketten niet tevens op de radarschermen zijn waargenomen. worden alleen de voorzorgsmaatregelen getroffen; dat wil zeggen dat de QRA-bemanningen van de B-52's opdracht krijgen naar de rolbanen te gaan.

Maj Steyns zet nu de vluchttijd van de SS-20's — 8 à 12 minuten — af tegen de 6 minuten van de computerstoring. en vraagt zich vervolgens af in hoeverre de technische systemen kunnen worden beheerst en de geest in de fles kan wor-

den gehouden: er resten immers slechts enkele minuten waarin beslissingen van groot belang moeten worden genomen.

Bgen Berkhof. Daarover kan verschillend worden gedacht: ik houd het voor mogelijk dat in de hand te houden. De veiligheidssystemen die op de kernwapens zitten en de daarvoor ontwikkelde procedures behoren tot de technologisch meest geavanceerde, zij het dat elk systeem feilen kan vertonen. En daarom zijn er meer drempels ingebouwd. Overigens gaat het in het geval van Norad over raketten die over de pool gaan. Ik weet niet hoeveel tijd de radars nodig hebben om een door een onderzeeboot te lanceren raket op te pikken en over te nemen, maar ik denk dat het wel zal lukken. Bovendien wordt steeds meer getracht de wapensystemen minder kwetsbaar te maken. President Carters aanvankelijke plan 200 mobiele raketten aan te maken, is in de ijskast gezet en in plaats daarvan worden nu 100 MX'en geproduceerd. Daarvoor wordt een aantal opstellingsmethoden onderzocht — één van 3 km onder de grond, één zwevend in water, e.d. — en men poogt steeds meer die wapens onkwetsbaar te maken om daarmee de mogelijkheid van een eerste aanval te minimaliseren. Mijn opvatting is echter, dat geef ik toe, meer een kwestie van geloof dan van bewijs.

Maj Steyns. U signaleert toch wel een heel gevaarlijk punt!

Bgen Berkhof. Zo beschouw ik het beslist niet, in het totaal van de gevaren die ons bedreigen, bepaald niet. Gevaren die ons van kernwapens bedreigen, komen veeleer van de nieuwe kernwapenstaten, die aanleiding geven tot zeer grote regionale spanningen en die wellicht ook gebruik mogelijk maken voor terroristische doeleinden, waarvoor het Westen met zijn

open grenzen, kwetsbaarder is dan het Oosten. Het tweede gevaar dat ik zie, is dat West-Europa de kans loopt in een economische wurggreep te komen doordat steeds meer potentiële of actuele brandhaarden zich voordoen in gebieden vanwaar onze essentiële grondstoffen moeten komen. Het derde gevaar ten slotte is, dat Europa in elkaar zakt bij gebrek aan eenheid om zichzelf en elkaar te verdedigen.

Prof. Van Staden. Bij mijn recente bezoek aan Strategic Air Command hoorde ik op een vraag mijnerzijds over „false nuclear alert” hetzelfde gegeven: 7 à 8 minuten. Toen werd ik ook uitgebreid geïnformeerd over alle denkbare ingebouwde „safeguards” in het systeem. Ik vroeg daarbij tevens naar het hele idee van „accidental war” of „inadvertent war”. Men verzekerde mij toen dat de kans dat een oorlog zou kunnen ontstaan als gevolg van defecten en storingen, zoals majoor Steyns ook bedoelde, vrijwel tot nul was genaderd na een periode in de jaren zestig waarin die kansen zeer reëel waren. *Blijft* natuurlijk wel de mogelijkheid van een „accidental war” door menselijke fouten, mispercepties of misrekeningen.

Maj Nicolai informeert of de beslissing inzake de productie van het neutronenwapen is genomen om een betere uitgangspositie te verkrijgen voor de onderhandelingen, en zo ja, of dan het middel niet erger is dan de kwaal. Of zijn de inleiders van mening dat die beslissing erop was gericht het machtsevenwicht te bewaren?

Bgen Berkhof. Mijnheer de voorzitter, om dat te beantwoorden moet ik het verloop van de voorgeschiedenis wel schetsen. In 1974 lichtte minister Schlesinger de NPG-ministers voor — in de communiqués is dat na te lezen — over

aan de kim verschijnende nieuwe technologieën, zowel conventioneel als nucleair, zowel betrekking hebbende op de inzetmiddelen als op de wapens, die de mogelijkheid boden de effecten van kernwapens te veranderen, bepaalde effecten te versterken en andere te verminderen. Hij wees erop dat de VS niet alles zouden kunnen ontwikkelen, en vroeg wat de bondgenoten precies voor ogen stond. De NPG benoemde daarop twee werkgroepen, die in mei 1977, na drie jaar studie, tot de conclusie kwamen dat het neutronenwapen de NAVO-strategie zeer zou ondersteunen, mits het „zou worden ingevoerd op een snelle en fantasierijke wijze”. Een van die werkgroepen was een militaire werkgroep — het zogenaamde „military implications team” — de andere was een „political implications team”. Waarom kwam dat laatste nu tot de slotsom dat van alle wapens juist het neutronenwapen als eerste aan de orde moest komen? Dat kwam doordat men dacht:

1. dat de SU niet zou kunnen protesteren, want het wapen was uitsluitend bedoeld voor de korte afstand;
2. dat het in het belang van de bevolking zou zijn, omdat het een belangrijk middel was om slachtoffers onder de burgerbevolking te voorkomen;
3. dat het een wapen was dat uniek was voor de verdediger, omdat de hoge-snelheid neutronenstralen wel gemakkelijk door staal heen gaan, maar door één meter zand al worden teruggebracht tot één duizendste van de oorspronkelijke intensiteit, zodat de ingegraven verdediger sterk in het voordeel zal zijn.

Dat „nieuwe wapen” was eigenlijk alleen een verandering van een reeds binnen het bondgenootschap bekend wapen — de kop van de Sprintraket waarover ik al sprak — en men wist dat onder

meer Klaus Fuchs al aan dat programma had gewerkt. Ook was bekend dat in de Sovjet-Unie de technologie aanwezig was om het te maken: alleen, voor tactisch gebruik is de Sovjet-Unie nooit ertoe overgegaan, juist ook omdat de normale gamma-straling van de kernwapens veel gemakkelijker door zand heengaat dan de neutronenstralen. Iedereen binnen het bondgenootschap was het dan ook eens, totdat Walter Pincus zijn artikel schreef in de Washington Post. Het waren voornamelijk de, niet door de schrijver zelf bedachte, koppen boven het artikel (die het vermogen loofden mensen te doden terwijl tanks, artillerie en gebouwen intact werden gelaten) die een storm deden opsteken in de Verenigde Staten, die daarna oversloeg naar West-Europa. Men had er, eerlijk gezegd, zo lang op gestudeerd en was zozeer overtuigd dat er geen protesten zouden komen, dat er ook geen perscampagne was voorbereid. Ongeclassificeerde gegevens waren dan ook niet gedistribueerd, en vragen van kamerleden konden door de militaire adviseurs dus ook niet worden beantwoord. Dat was te meer vervelend, omdat president Carter voor het eerst in de geschiedenis de regeringsleiders van de Westelijke landen vroeg zich officieel uit te spreken vóór plaatsing van het neutronenwapen op hun grondgebied.

Toen de NAVO in 1977 overigens dat besluit had genomen, was er al een productieschema opgesteld door het Amerikaanse ERDA (Energy Department). Wat er daarna misging, was een onderschatting van enerzijds de Sovjet-Unie en anderzijds de eigen bevolking. President Carter kwam plots nog eenmaal tot andere ideeën, en wel nadat de meeste regeringsleiders juist, zij het ietwat aarzelend, hadden besloten de wapens te accepteren — Nederland had toen juist een demissionair kabinet en

kòn dus nog geen beslissing nemen, alle overigen waren ervoor — president Carter besloot namelijk toen ineens, niét te produceren.

Daarop ging minister Genscher naar Washington om tegen dat besluit protest aan te tekenen, waarop werd besloten dat de productie voorshands zou „worden opgeschort in de hoop en verwachting dat de Sovjet-Unie terughoudendheid zou betrachten bij de invoering van wapensystemen die de veiligheid van de Verenigde Staten en West-Europa raken“, en dat waren tanks en de SS-20. Daarvan is weinig terechtgekomen. De productie van de nieuwe kop kon niet meer worden stopgezet: het enige dat werd uitgesteld, was de productie van een tritiumhouder die in de kop moet worden geschoven. De beslissing, die tritiumhouder te produceren, heeft president Reagan nu genomen: en met die circa 1100 kernwapens wacht hij nu kennelijk op betere tijden.

Dat nu was de gang van zaken bij het neutronenwapen. U noemt het middel erger dan de kwaal. Ik ben wel met u eens dat achteraf het bondgenootschap door de discussie meer heeft verloren dan het aan militaire capaciteit zou hebben gewonnen als men het neutronenwapen wél had ingevoerd. Maar dat is uiteraard een vergelijking die weinig oplevert.

Prof. Van Staden. Als de vragsteller met „het middel is erger dan de kwaal“ doelt op de verdeeldheid en animositeit die aan de dag is getreden, en dat dan afzet tegen de militaire voordelen, kan ik wel met hem instemmen. Misschien heeft hij het ook in een ander verband bedoeld?

Maj Nicolai verduidelijkt dat het neutronenwapen zijns inziens een lagere inzetdrempel heeft dan andere kernwapens, juist omdat de schade voor eigen troepen geringer zal zijn. Hij verwacht daardoor

een gemakkelijker inzet en vreest dat die de kans op een kernwapenoorlog vergroot.

Prof. Van Staden. Over die magische atoomdrempel heeft generaal Berkhof in diverse publikaties geschreven. Eerst behoort een discussie plaats te vinden over de „oorlogsdrempel“ die aan de atoomdrempel voorafgaat. En vaak wordt het zo voorgesteld alsof wij hier hebben te maken met een keuze tussen een mogelijk verhogen van de oorlogsdrempel — dat de eventuele introductie van het neutronenwapen de kans zou verkleinen op het uitbreken door dat de afschrikking beter zal functioneren — maar als die oorlog onverhoopt mocht uitbreken, dat dan de kans op inzet van het kernwapen ook groter is geworden.

Ik wil nog wel even ingaan op twee bezwaren die worden aangevoerd. In de eerste plaats het humanitaire aspect. Ik respecteer, en kan mij goed voorstellen, dat mensen tegen kernwapens in het algemeen zijn. Maar ik kan mij daarentegen niét voorstellen dat mensen wél stilzwijgend bereid zijn de „vuile“ kernwapens te aanvaarden maar ineens hoog van de ethische toren blazen als het gaat over de neutronenwapens. Als er dan tóch gradaties moeten worden aangebracht, zie ik eerder nog zekere voordelen in het neutronenwapen. Van de militairen hier zou ik graag willen horen wat de introductie van het neutronenwapen precies zou betekenen voor de „release procedures“, en in het bijzonder of dat wapen inderdaad de vraag oproept naar predelegatie van bevoegdheden aan de commandanten te veld. Immers, als een commandant behoefte heeft aan dat wapen in verband met een grote vijandelijke tankconcentratie voor zijn front, is een „release procedure“ van 48 uur natuurlijk fnuikend.

Bgen Berkhof. Twee punten moet

ik beklemtonen. Men beziet in de regel alleen de atoomdrempel aan eigen kant. Aangezien wij een defensieve strategie hebben, moet ik beginnen de inzet van kernwapens te beschouwen zoals de Sovjet-Unie die zal overwegen. Het is toch zo, dat die leiders zullen moeten besluiten of het tot een gewapend conflict zal komen en, zo ja hoe dat dan zal worden gevoerd. Sommige mensen bepleiten dat de NAVO haar afhankelijkheid van kernwapens zal verminderen door de conventionele verdediging als het ware „waterdicht” te maken. De stijging van de defensiebudgetten die daardoor dan zal worden veroorzaakt, zal 10 à 15% bedragen; volgens sommigen zelfs meer. Maar stel nu dat wij die conventionele verdediging inderdaad zouden perfectioneren, en daarom onze kernwapens vrijwel hebben weggedaan. Dan zal de aantrekkelijkste optie voor het conflict in de ogen van de Russische leiding zonder enige twijfel zijn, dan maar kernwapens te gebruiken. Want niemand gaat een aanval beginnen die hij bijna zeker weet te zullen verliezen. Legt men dus te veel de nadruk op de conventionele verdediging en houdt men niet tevens ook de nucleaire in stand, dan loopt men het risico nucleair te worden verslagen. Vandaar dat steeds beide atoomdrempels, aan weerszijden, moeten worden beschouwd.

Dan de predelegatie en de 48 uur. Die tijdsspanne wordt er altijd bij gehaald. Maar dan moeten wij wel bedenken, hoe de consultatie over de kernwapens precies in haar werk gaat. Er zijn drie modellen.

1. Het eerste model houdt in dat er niet wordt geconsulteerd als West-Europa zou worden geconfronteerd met een grootscheepse nucleaire verrassingsaanval van de Sovjet-Unie. Bij een dergelijke aanval zou het bondgenootschap niet, of slechts moeilijk, kunnen consulteren, en daarom is voor dat

geval de beslissing in handen van de president van de Verenigde Staten gelegd.

2. In geval van een kleinere, wat selectievere kernwapenaanval — waarvan overigens nooit is omschreven wat daaronder precies moet worden verstaan (ook in ons parlement werd daarover bij de bekende motie-Imkamp geen opheldering verschaft) — consulteert de president van de VS diegenen die het nauwste zijn betrokken bij de inzet, ergo op wier grondgebied de kernwapens zijn geëxplodeerd, en hen van wie de te gebruiken inzetmiddelen zijn, en zo meer.

3. In geval van een conventionele oorlog begint de consultatie op het moment waarop de oorlog uitbreekt. Het is dan een continuproces. Van de „selective employment options” moest al tevoren worden aangegeven op welk tijdstip ongeveer welke doelen zouden worden aangevallen. Zou dat niet gebeuren, dan zou de Sovjet-Unie kunnen menen dat die inzet het begin vormde van een beperkte kernwapenoorlog zoals de vredesbewegingen zich die denken. Alleen vaste doelen kan men tevoren nauwkeurig als zodanig bepalen. Dus, de kans dat bij „selective employment” — waarbij de NAVO als eerste kernwapens gebruikt — juist dit type wapens, de neutronwapens, aan de orde zou komen, is dan ook miniem, zo niet onwaarschijnlijk.

Nu dan even terug naar een mogelijke vervolgfase, waarin de verdediging dreigt te worden doorbroken: de eerste slag heeft geen resultaat gehad, de Sovjet-Unie heeft teruggeslagen. Alsdan zou het mogelijk zijn dat die wapens zouden worden ingezet. Maar dan is men al dermate voorbereid dat er voor zo'n beslissing slechts zeer weinig tijd nodig zal zijn; en de commandant bepaalt dan in welk exact gebied die wapens terechtkomen. De Amerikaanse president

geeft dan dus een aantal wapens vrij voor een *bepaald gebied* en geeft ook aan *waarvoor* zij moeten worden gebruikt, en de commandant geeft aan waar zij *exact* moeten terechtkomen. Die hele 48 uur komt mij dus voor als een wat ruwe schatting. Overigens merk ik op dat het bondgenootschap geen predelegatie van bevoegdheden wil. Dat kan bovendien ook technisch niet, omdat de opties die in het beveiligingssysteem moeten worden ingesleuteld, alleen door Amerikaanse satellieten kunnen worden overgeseind. Voor dat insleutelen zijn Amerikanen nodig, steeds twee, en die beiden weten elk slechts de helft van de code. Ik ben dan ook ervan overtuigd dat met de bestaande procedures de tactische kernwapens tijdig zullen kunnen worden ingezet, en wel tegen de doelen waarvoor zij zijn bestemd.

De *voorzitter* sluit de bijeenkomst met bijzondere dank aan de beide deskundigen die met hun inleidings en de daarop gevolgde uitgebreide discussie een uiterst leerzame avond hebben verzorgd. Hij is van mening dat de afwezigheid van de derde inleider goed is gecompenseerd en merkt op, te veronderstellen dat waarschijnlijk bij diens aanwezigheid de discussie grotendeels zou zijn gevoerd tussen de drie inleiders in plaats van met de toehoorders. Hij dankt alle aanwezigen, belangstellenden en deelnemers aan de vruchtbare discussie en wekt de niet-leden op als nog toe te treden tot de Koninklijke Vereniging. Ten slotte kondigt hij aan dat de eerstvolgende bijeenkomst zal plaatsvinden op 29 januari 1982, gewijd aan het thema „Defensie en de media”, ter viering van het honderdvijftigjarige bestaan van de Militaire Spectator, naar welk eveneens door de vereniging uitgegeven maandblad hij verwijst voor verdere bijzonderheden.

EDUARD STRANG

internationale verhuizingen
en meubeltransporten
meubelopslag in containers
overzeeverpakkingen

VUGHT

OSS

Regelmatig verhuizingen van en naar Duitsland,
Frankrijk en Engeland uitsluitend met
luchtgeveerde verhuisauto's

Kantoor en meubelopslag: Kempenlandstraat 17, Vught.
Telefoon: 073-563300-563350

VOORDELIGE LENINGEN VOOR AMBTENAREN

Overname goedlopende leningen of hypotheek geen probleem

Tweede Hypotheek

voor aankoop of reeds in bezit zijnde woonhuizen

2e hypotheek
verlaagde tarieven

netto bedrag	120 mnd	180 mnd	240 mnd
110.000.-	161.-	139.-	131.-
115.000.-	248.-	206.-	185.-
117.500.-	287.-	237.-	213.-
120.000.-	326.-	270.-	242.-
122.500.-	365.-	303.-	269.-
125.000.-	404.-	334.-	299.-
130.000.-	483.-	399.-	357.-
135.000.-	561.-	463.-	414.-
140.000.-	640.-	528.-	472.-
150.000.-	881.-	783.-	748.-

Zeer aantrekkelijk ambtenarentarief
Persoonlijke leningen tot 96 maanden

Rente vanaf 1,3%

netto in handen	24 mnd	36 mnd	48 mnd	60 mnd	72 mnd	84 mnd	96 mnd	continue krediet
1 2500.-	127.-	92.-	73.-	63.-	-	-	-	50.-
1 3500.-	176.-	126.-	103.-	86.-	-	-	-	70.-
1 5000.-	253.-	183.-	148.-	127.-	-	-	-	100.-
1 8000.-	400.-	287.-	232.-	198.-	182.-	166.-	154.-	160.-
110.000.-	498.-	357.-	288.-	247.-	225.-	205.-	190.-	200.-
113.000.-	645.-	464.-	373.-	318.-	289.-	263.-	243.-	260.-
115.000.-	745.-	535.-	430.-	365.-	332.-	302.-	279.-	262.-
118.000.-	890.-	640.-	515.-	439.-	395.-	359.-	332.-	315.-
120.000.-	985.-	710.-	570.-	488.-	438.-	398.-	368.-	350.-
125.000.-	1238.-	887.-	710.-	605.-	544.-	494.-	457.-	437.-
130.000.-	1491.-	1060.-	855.-	728.-	651.-	591.-	546.-	525.-
135.000.-	-	1247.-	998.-	860.-	757.-	687.-	635.-	625.-

Wijzigingen voorbehouden.
Hogere en tussenliggende bedragen mogelijk.
U BETAALT BIJ ONS GEEN NOTARIS- OF TAXATIE-KOSTEN.
RENTE FISCAAL AFTREKBAAR.
Volledige renterestitutie bij vervoegde aflossing.
Geen afsluitprovisie.
AFHANDELING IN 3 DAGEN.

Ook tussenliggende bedragen en hoger.
Wijzigingen voorbehouden

- wettelijke tarieven
- geen kosten vooraf
- geen informatie werkgever
- kwijtschelding bij overlijden

BOVO B.V. PARTICULIERE VOORSCHOTBANK

EMMASTRAAT 7, 8011 AE ZWOLLE, TEL. 05200 - 13807 (4 lijnen)
Kantooruren 9.00-21.00 uur.